

Slovenske večernice

231

poduk in kratek čas.

Na svetlo daje
družba sv. Mohora.

Enajsti zvezek.

Književno naznanilo.

Po gg. bukvarjih: J. Leonu in E. Lieglu v Celovcu; J. Giontinitu, J. Lerherju in M. Gerberju v Ljubljani; K. Sohanju v Gorici; J. Tarmontu v Celju; Fr. Lejrerju v Mariboru; J. Schimpfju v Terstu; J. Vepusteku v Novem mestu in J. Rešt v Kranju se dobivajo sledeče družbine bukve:

	gld. kr.
1. Slovenske večernice 1. in 2. zvezek vkup 1860	— 30
2. „ „ 3. zvezek 1861	— 20
3. „ „ 4. zvezek 1861	— 20
4. Zgodbe sv. pisma starega zakona 1860	— 40
5. „ „ novega zakona 1860	— 40
6. Marije rožen cvet. Molitvene bukve s premišljevanjem v počenjenju naravnostjših src Jezusa in Marije	— 60
7. Humbertove resnice sv. vere v premišljevanje 1859	1 —
8. Šola vesela lepega petja. Z napevi vred	— 40
9. Pesmarica za šolo in dom. Z napevi vred	— 40
10. Božidar. Pripoved za mladost	— 15
11. Elizabeta ali pregnanci v Sibiriji. Povest za mlade in odraslene ljudi	— 15
12. Ogledalo čednosti v povestih	— 20
13. Kraljedvorski rokopis, poslovenil Fr. Levstik	— 10
14. Zgodbe sv. cerkve. Spisal A. Lesar 1863	— 40
15. Deteljica ali življenje treh kranjskih bratov francoskih soldatov 1863. Spisal J. Cigler	— 36
16. Jezus Kristus devicam svojim nevestam na serce govori itd. 1864. Spisal A. Lesar	— 36
17. Hudo brezno ali gozdmarjev rejensec. Povest za mlade in odraslene ljudi 1864. Spisal Fr. Erjavec	— 20
18. Juri Kozjak, slovenski janičar. Povest iz XV. stoletja. 1864. Spisal J. Jurčič	— 36

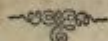
Slovenske večernice

za

poduk in kratek čas.

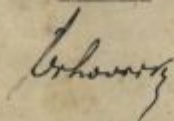
Na svitlo daje

družba sv. Mohora.

Enajsti zvezek.

Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezofkijstva.

A handwritten signature in cursive script, likely reading 'Orlovsky'.

V CELOVCU 1865.

Natisnil J. Blaznik v Ljubljani.

D. (J. V.)

II C 26.085 f

IN 2030003309

I.

Uboštvo in bogastvo.

(Pripovedka iz domačega življenja.)

Kje neki ima sreča svoj dom?
Kdo mi pové, kje našel je bom?
Sreča prebiva v sredi srcá,
V srcu poštenem ti je domá.
J. Virk.

 Náavadno išče človek sreče tam, kjer je ni zmerom najti, namreč v bogastvu in posvetnem imetji. Da pa blagó in srebro ne prinese sreče, temveč da jo večkrat podira in ugonobi še tam, kjer nevedoma in nepoznana kraljuje: to nam bode pokazala resnična dogodba, ki jo tù povemo.

Kozma Butek je bil vaški črednik. Imel je majheno bajto, lesena je bila res, pa vendar dobra za-nj in za njegovo ženo Butelo. Ravno tako ju je varovala dežja, in ravno tako sladko se je spalo čredniku, njegovi ženi in mlademu sinu Štefetu, kakor bi bili stanovali v veliki, zidani, z opeko kriti kerčmarjevi hiši v bližnjem tergu. Imel je Butek razun hišice tudi malo ograd, kjer mu je raslo zelje in kako žito; v malem hlevu sta stala samo dva roga po koncu, to je, ena krava. Pač, šest rôg je imel v hlevu, zakaj dveh koz tudi ne smemo pozabiti. To pa je bilo vse Butkovo premoženje. Ker je bil pa črednik v vasi, kakor smo že djali, dobival je tudi

od soseske vsako leto neke mernike žita in sočivja, tako da se je on vsako zimo brez skerbi preživil. Čeravno ni imel zmerom najboljšé jedi na mizi, in v nedeljo ni bil opravljen tako kakor bogatini, niti ni imel gotovine v skrinji zaperte, vendar mu je bilo dobro; saj posebne skerbí ni imel nobene, samo da je po letu vaško živino varoval, da ni v škodo zahajala.

Pa človek dostikrat ne vé, da je srečen; tako tudi Kozma Butek ni vedel. Da-si tudi je bil vesel, da-si tudi je pel in v rog trobil na paši, tako da so vsi vaški otroci skakali od veselja, želel si je vendar-le včasí káj več. Sto potov in namenov si je naredil v mislih, kaj in kakó bi se potlej nosil, ko bi denar imel. „Blagor tistim, ki imajo denar“, rekel je dostikrat sam pri sebi med svojo čredo, „jaz bi ga znal obračati in rabiti! Vse drugače bi gospodaril ko drugi!“

Kozma Butek je tako mislil, ker ni vedel, da blagó dela skerb, in skerb jemlje spanec iz oči in mir iz serca. Ko bi pa kdo iz tega, kar smo o Butku rekli, posnel, da je na kak poseben način želel in hrepenel po bogastvu, ta ne bi nas razumel. Hteli smo namreč samo reči, da je Butku včasí na paši taka misel prišla, ko je krave v kako zeleno dolino zagnal, sam pa, na dolgi rog naslonjen, gledal med goveda, kako so travo mulila. „Lej, Kozma, ko bi bilo vse to tvoje, to bi bilo vendar le lepo!“ Vendar to mu je na misel prišlo, ker ravno ni imel česa misliti, ker je bil brez dela. Kakor so pa te misli naglo prišle, tako so se izgubile in črednik Butek še prav za prav sam ni vedel za nje.

Neko jutro — s pomladi je bilo — kosil je Butek s svojo družino, namreč z ženo in sinom, in pa s sestro Mreto, ki je bila, kakor so ljudjé djali, nekaj prismojena ali nora. Predno je čredo gnal na pašo, zaukazal je dela domá. Ženi je rekel, naj dela kaj okrog doma, sinek Štefe je moral kozi na pašo gnati

ž njim vred, prismojeni sestri Mreti pa je velel, naj gre v hosto natiča nasekat za fižol.

„Kje ga bom dobila?“ praša prismojena Mreta.

„I kje!“ — odgovori Butek nevoljen. — „V Kačjo dolino pojdi, če ne veš drugam.“

Mreta je vzela malo sekirico in je res štramala v hosto proti Kačji dolini.

Ta kraj je bil pust, globok in okrog s skalovjem obdan. Med skalami so rastle po vsej dolini lešči germi, pa tudi kače so se grele med pečevjem. Kmetje so pripovedovali strahovite pravljice od zmajev in kač, tako debelih, kakor človek čez pas, in družih grozovitosti, ki so bile morebiti v starodavnih časih v Kačji dolini. Zató so se bali ljudje tega kraja in nihče se ni upal med skalovjem v dolino. Kedar se je torej v tistem kraju komu htelo reči, naj gre kam, kamor ni mogoče, reklo se je: pojdi v Kačjo dolino. Zató je tudi Butek tako rekel prismojeni sestri, ki je prašala, kje bode v hosti natiča dobila.

Mreta pa je imela njegovo besedo za resnico in je šla res tjekaj. Koder si ni nihče upal hoditi, bojé se kač in hudobe, šla je ženska na pol zmešane pameti. Od skale do skale se je spenjala, lezla od germa do germa, iskaje ravnih prekel za natič. Zašla je tako zmerom bolj globoko v skalnato dolino. Ko se je spodej ogledovala okrog in vidila mogočne pečine okoli in okoli in nad seboj, zdelo se jej je zmerom bolj dobro pri sercu. Veselé se otroško svojega junaštva, pela je in lezla zmirom bolj na dno. Zdolej je bilo ravno. Po strani so držale luknje pod skalovje na vse strani. Pred največo je bil zid černikav. Da-si ravno je dež spiral že leta in leta skalo, poznalo se je vendar-le, da je opaljen. Nekdaj je tu torej nekdo kuril.

Ko Mreta stopi bliže, vidi pred luknjo v travi — kosti človeške, zložene še popolnoma, kakor je bil človek. Glava je ležala tam, herbtišče, rebra, vse kosti; nektare se niso vidile iz stare trave. Tukaj

je bil torej človek umerl, sam Bog vedi, koliko let je temu že. Vsaka ženska bi bila strahoma bežala od takega kraja, tembolj ker je bilo na samem, globoko v dolini, daleč od ljudi, le krokarji so krokali visoko nad njo. Ni se pa ustrašila nora Mreta. Kostém merličevim se je grozno nasmejala — ne vemo zakaj, — in je šla v jamo.

In kaj tukaj najde?

Na steni je viselo marsikaj; puška zarujavela in starega dela, ostanki enega meha, ki je pa bil že na pol segnjit; na tleh je bila vgnojena slama, kakor za posteljo, kotliček, sekira, in berskaje po tleh je Mreta marsikaj priberskala, čemur se je glasno nasmejala, potem pa v svoj pertiček djala. Kakor otroci, vergla je zdaj to, zdaj to proč in kaj družega pobrala. Pa kaj se tam v kotu sveti? Mreta gre gledat, pobere, odkrije in — o joj — tukaj se sveti, blišči, kakor solnce o poldne. Same okrogle reči, cel kupček! Berž verže vse iz perta in si tega nabere, vendar bilo je težko, htela je s pergiščem grabiti, pa bilo je kmalo zadosti. Popustivši sekiro, natič in vse v jami, plezala je zopet od skale na skalo kviško.

Prišedši domú je nesla svojo lepo svitlo reč v pertiču naravnost v hlev. Ko je prišla iz hleva, imela je perste umazane; zakopala je bila nekaj v gnoj.

Pri večerji praša črednik Kozma Butek svojo noro sestro: „Kako, Mreta, ali si prinesla natičev, kakor sem ti velel?“

„Nisem ne!“ odgovori ona.

„Zakaj pa ne?“

Mreta pa se je jela grozno smejati in smejati. Butek je bil vajeen takega odgovora. „Un teden bo polna luna, mislil je, ubogi reví se menda zató še bolj meša v glavi.“ Zató je tudi ni dalje popraševal.

Ko je pa drugi dan šel na vse zgodaj v hlev, da bi kravo izpustil in kózi, in potem gnal zopet na pašo, zagledal je stermé na črnem gnoju tù nekaj svit-

lega, tam nekaj svetlega. Pobere eno, in — o joj! kako ga je pretreslo: bil je lep, rumen, zlat, čist cekin, kakoršnega še nikoli ni imel, o katerem je samo po družih vedel, da je na svetu. Mislil je za prva, da se mu le senja. Mel si je torej oči, debeleje je gledal, stiskal cekin, potipal kravo, ki je vesela vzdigovala ušesa in gledala ga: tako se je prepričal, da vendar ne spi, da vidi res gole in zlate cekine na tleh. Jame je pobirati.

Mreta je bila namreč našla samih cekinov v jami — Bog vé, kako so bili tje prišli, — zakopala je v gnoj, da-si menda ni vedela v svoji brezumnosti, kako veljavo ima to med svetom; koze pa so je bile izrile čez noč iz gnoja in Butek si je zdaj glavo ubijal, od kod so prišli. Najpervo je mislil, da v njegovem hlevu denar cvete; pa mu je zopet na misel prišlo, da hočejo stare babe vedeti, da denar cvete samo na sveti večer. Zdaj je bilo pa spomladi, to ni torej nič, rekel je, sam Bog mi jih je dal.

Tako mislé je tekel berž ženo klicat in sina in noro sestro Mreto; vsi so morali v hlev. Butela je odpirala oči in usta, in ni vedela, ali bi iz kože skočila od veselja, da je tako bogata, ali bi Boga hvalila. Sinek Štefe se je spenjal na perste in gledal svitle reči, ki jih je oče imel v kučmi. Mreta pa se je jela vsemu temu smejati, ploskati z rokami, pripogibati se do kolen od smeha. In ko je hotela spregovoriti, zopet jej je ušel smeh, da se je vsa tresla.

„To sem jaz prinesla!“ rekla je nora naposled, ko se že ni mogla več smejati.

„Kje si pa dobila?“ prašata Butek in Butela ob enem.

„Še za tako vem, še!“ odgovori Mreta.

Ali ni bilo kar tako spraviti iz nje, kedar bi bil kdo hotel.

„Tam, kjer se natič seka!“ reče ona. Kje pa je tisti tam, tega ni htela povedati precej, le smejala

se je. Vendar vedela sta mož in žena, kako se pride Mreti do živega. Obetaje jej z lepo reči, ki so jo najbolj veselile, izvelkla sta iz nje, da je denar v Kačji dolini.

Da tisti dan Kozma ni hotel gnati črede na pašo, in da so bili za tega voljo kmetje na-nj hudi, to se vé samo ob sebi. Al kaj je maral Butek zdaj za čredo in za sosede kmete, bogat je bil že zdaj, in Bog vé, kako še le bode; še zmenil se ni za jezo in hudobo in za žuganje, kako ga bodo odstavili, da ne bo več črednik. Sosedu je celó naravnost rekel: „Priatelj! prašaj me popred, prašaj, ali bom hotel še črednik ostati. Ne bo nič!“ Da se vaščanje niso mogli načuditi, od kod je prišlo toliko prevzetnosti v Butka in njegovo ženo čez noč, tega nam menda ni treba praviti.

Namesto roga in biča zadene tisti dan Butek vrečo na ramo, pokliče ženo in noro Mreto in pred večerom so spet prišli vsi iz Kačje doline, in Butek je težko prinesel. On, žena in Mreta so vedeli kaj, sosedom je bilo pa vse skrivnost in čudo.

Teden pozneje se je v bližnjem tergu prodajala lastnija kerčmarjeva. Bila je to najlepša hiša v okolici, visoka, z opeko krita, djali so, da je cenjena več tisoč goldinarjev. Prejšnji njen gospodar, debeli kerčmar Svetin, je slabo gospodaril in zdaj je bilo prišlo tako daleč, da so mu jo očitno po dražbi prodajali. To je bila novica za bogatine.

Tudi župan iz Butkove vasi se je napravljal na očitno dražbo. Zapregel je konja, oblekel praznjo obleko, nekoliko gotovine djal v žep in je ravno hotel po konju udariti, ko pride dozdanji črednik Kozma Butek k njemu in mu reče: „Hoj, županji oče! ali se smem z vami peljati, jaz pojdem tudi na dražbo.“

„Ho! ho! kaj boš ti Svetinovo domačijo kupoval?“ — reče debeli oče župan in zaničljivo pogleda Butka v njegovi zamazani kamižoli, ki je bila na ko-

molcih celó zakerpana. „Ali premoreš za tri poliče vina?“

„Imam!“ odgovori Butek in od jeze, da ga župan tako zameta, vgrizne se v jezik.

„Le prisedi na voz. Kedar boš véliko domačijo kupil, bodeš pa plačal tri poliče.“

„Ne maram še štiri“, dostavi Butek moško, ko je voz zderdral po cesti. Župan ni vedel, ali je čredniku pameti zmanjkalo ali kaj, da se tako nosi in da gre celó bogatega in dragega selišča kupovat.

Kako je pa še le stermel in ves zbrani svet ž njim, ko je Butek pri dražbi res precej od kraja jel obetati. Rudečenosi vinščeki, kupčevavci in drugi pričujoči, katerim se je na rejenem trebuhu poznalo, da dela ne poznajo po skušnji, da pa imajo petice v mošnji, vsi so ga debelo gledali, ko je primikal po dvajset goldinarjev in več.

„Pet tisoč goldinarjev in petdeset, kdo dá več!“ vpil je klicar berič za uradnim gospodom.

„Še petdeset!“ — rekel je Butek v svoji zakerpani ozki in kratki kamižoli.

To se je pa okroglemu možičku, ki je bil pred Butkom zadnji obljubil, vendar preveč zdelo. Pastir, in bo domačije kupoval! „I Kozma — tako je djal — kaj se vtičeš? Kje imaš pet tisoč? Še prosenega zerna ne. Spravi se, nagajal ne boš, v tej reči ni šal. Verzi kak denar na mizo.“ Rekši pokaže sam mož velik velik bankovec.

„Ta mož ima pravico kupovati — reče gospod za stolom — ulogo je položil!“ Vsi so se čudili temu. Še bolj pa, ko je Butek, da-si na videz zabit, kakor ne bi znal pet šteti, izvlekel iz svojega žepa pod pazho rejeno mošnjo in jo vergel na mizo z besedo: „Kaj bodo vaše cunje, to je denar!“

„Kje si jih dobil?“ praša ustrašen bogati mož, drugi pa se spenjajo gledat stari denar v čistem zlatu.

„Kaj ti mar; tebi jih nisem ukradel, ki jih nisi

nikoli imel; tisto zaplato imaš, ki si jo na posodo dobil, to je pa moje" — odgovorí Butek. Na zadnje se ni upal nihče pregnati ga, torej je ostala domačija Butku. Plačal je polovico precej, drugo je obljubil na drugi dan.

To se vé, da so bile tega naglega bogastva precej štiri fare polne. Eni so djali, okradel ali oropal je koga, drugi pa so rekli, hudobcu se je zapisal, ta mu je prinesel.

Tudi gosposka je poprašala Kozma Butka, od kod ima toliko zlatnine. Butè je sicer od kraja hud bil, tudi gosposki se je branil povedati. „Če sem jih ukradel — tako je djali — gospoda, povejti mi komú, in povernem je; če sem jih na cesti našel, dokažite mi, in naj pride po nje, čegar so; če so pa na drugo pošteno pot prišli denarji meni v roko, kaj to vam mar, gospodje bradati! Jaz dam cesarju davek, kaj hočete še več!“ Tako je rekel za prvega Butek. Ko so ga pa podrezali pod nos, pokazavši mu pisane zakone, sprevidil je tudi Butek, da je boljše tako, kakor hočejo in je vse povedal, kako je dobil. Še dan današnji ga tožijo eni, da je nekoliko utajil in udal se za manj; toda mi tega ne vemo in nočemo Butka goljufije obdolževati; toliko vemo, da se ni moglo izvedeti, čegav je bil kedaj denar, da je nekoliko Butek moral dati gosposkam, večí del pa sam imel in vžival.

Svojo raztergano kočo je podaril nekemu osebenjaku, sam pa se je s svojo družino preselil v novo kupljeno veliko hišo v terg. Jel je kerčmariti, vino na debelo skupovati in zopet prodajati, ljudém posojevati na žito, ki bode še le zrastle, vole po rejah dajati in kupčevati, kakor vsi bogatini po kmetih.

Predno je leto minilo, bil je ves drug mož. Nihče ne bi bil v njem spoznal nekdanjega črednika Kozma Butka. Ker mu ni bilo treba si v potu kruha služiti na solncu, in mu ni bilo treba piti božje čiste vode, bil se je na širokost znamenito obredil. Kakor

je bil popred ponižen in pohleven, tako je bil zdaj prešeren in prevzeten. Zakaj pa ne bi bil, saj je bil bogat! Kakor je bil popred povsod zadnji, kakor se je najrajši ljudem skrival, tako je zdaj povsod on prvo znil; kjer je bila družba večja, tam je bil najrajši, zakaj bil je bogat. Popred ni govoril nikoli sam o sebi, ni bil svojeglaven in termast, ampak je priterdil in pritegnil vsacemu sosedu, kakor je govoril in kakor je vedel, da bode drugim po vseči. Ali zdaj je bil bogat, torej je najrajši govoril o svojem bogastvu, kaj je že kupil, kaj še namerja kupiti, koliko ima denarja na ljudéh, in druge enake reči. Neznano se mu je ustreglo, ako ga je kdo hvalil in blagral; nič ga pa ni tolikanj ujezilo, ko to, ako bi ga bil kdo spomnil, da je bil bore črednik, ki dostikrat ni imel veliko več gotovega v žepu, kakor za sol in za tobak.

Ravno tako se je spremenila tudi njegova žena. Zakaj bi se pa tudi ne bila, saj ni bila več črednikovka, ampak najbogatejša gospodinja daleč okoli. Lahko jej je bilo kupovati si raše, kakoršnih si je le pozelela.

Edina Mreta je ostala poprejšnja stara Mreta — nora reva. Samó ona se ni prevzela, bila je prismojena kakor popred. Nič jej ni bilo treba kakor vsakdanjega kruha, in tega je imela.

Vse je bilo Kozmu Butku po godu, samo eno ne. Ni znal namreč ne brati ne pisati, kakor drugi kmetje ne. To ga je pa jezilo, da se ni mogel tudi v tej reči povzdigniti nad druge. Sosebno bi bil pa nekaj dal, ko bi bil še gospodo razumel, ki so v pričo njega pri vinu, namesto poštenega domačega, tuj jezik govorili, namreč nemški. Butek tudi ni vedel, da je tisti jezik najlepši in za nas najboljši, kakor smo ga govorili na prvo, ko smo govoriti začeli, in da moramo svoj domači jezik ljubiti in v čislih imeti bolj ko vse druge.

Vendar v starosti se ni hotel učiti ne brati ne

tujega jezika, ktereга govore dostikrat gospoda v v naših krajih, sramovaje se krotkega domačega; hotel je pa, da bi se mu sin Štefe izučil in nosil suknjo nekđaj, kakor gospodje uradniki iz kancelije. Zató napreže neki dan konja in pelje sina v Ljubljano v šolo. — Ali že znan prigovor je, da se učenec ne uči rad, ako mu gré vse po volji in po želji. Butkovemu Štefetu je bilo dobro. Oče mu je dajal denarja, kolikor je hotel, mati je ljubemu Štefku skrivaj tudi še precej dodala, tako da ga ni bilo hujšega pijančka v beli Ljubljani od Štefeta Butka, ko je malo odrastel. Imel je lepo kerdelce dobrih pajdašev, ki so mu iz serca radi pomagali zapravljati denar po kerčmah in drugih luknjah; zmerom več in več mu je bilo treba. Nevednega očeta Butka starega Kozma, je znal prevariti in izsesal je iz njega veliko denarja. Na zadnje pa še ni bilo zadosti in je delal dolgove, ktere je moral potlej oče povračati. To je bilo čez dolgo let perva žarjavica za Butka. Tožili so mu ljudje sinka zmerom bolj in bolj, da je poreden, to ga je peklo neznano; vsi tolarji, vse blago mu ni moglo prave tolažbe dati.

Bil je Štefe njegov edini sin, on sam se je bil postaral; vse bogastvo, ki ga je bil pridobil in pridobival dan na dan, bilo je njemu namenjeno.

Štefan Butek učenec pa se je bil neko noč napil in v pijanosti pobil skoraj do smerti nekega družega mladenčca. Ni mu bilo torej več ostati v svoji dozdANJI tovaršiji, kajti izpodili bi ga bili, zató se zapiše sam v vojake. Kterih hudobij še dozđaj ni znal, teh se je izučil med novimi tovarši. Oče ga je pustil pri vojacih eno leto, češ, naj bo, naj se bode izučil, da bode vedel, kaj je svet.

Ali ko bi ga bil kdo prašal, je-li srečen v svojem bogastvu, ne vemo, če bi bil priterdil. Cele noči ni spal. Razposajeni sin mu je spanec jemal. Na-nj je mislil, in skerbelo ga je, kaj bo še iz njega. „Ali bi bil moj sin tak, ko bi bil jaz ostal črednik?

To prašanje se mu je vedno vrivalo. Gotovo bi ne bil.“ Stari mož si je lasé pulil in Boga prosil. Kaj mu je bilo zdaj do premoženja! Sina je rad imel, bolj ko vse, kakor vsak dobri oče; sina mu mrtvi denar ni mogel nadomeščevati, ne v kameniti jami ga ni mogel najti družega dobrega, ne pri kupčiji ga ni mogel pribarantati. Molil je Butek, da bi se sin spremenil.

Tudi v kupčiji mu ni šlo že vse po volji, kakor popred nekaj let. Kó se je peljal na Hrovaško vina skupovat in je imel veliko denarja pri sebi, prisede mu v nekem klancu rokovnjač na voz, prime ga pri prvi priliki za vrat, nastavi mu oster nož na persi in hoče imeti denar. Kaj je hotel stari Kozma Butek družega? Mošnjo je dal potepinu, in ta je šel ž njo po božjem svetu, nikdar je ni več Butek vidil. Prazen se je moral verniti domu. To je bila velika rana v njegovo premoženje, ali še je bil premožen.

Ker sam ni znal brati, tudi pisem ni poznal. Izgubilo se mu je več dolžnih pisem, in ko je hotel dolžnike tirjati za denar in jim ni imel kaj zapisa-nega in zagotovljenega dolga pokazati, tajili so mu, da mu niso ničesa dolžni, eni so celó po krivem pri-segali, in Butek ni nič dobil. To ga je peklo bolj, ko prejšnje njegovo siromaštvo, ko je lepo žvižgal in pel sredi črede.

Druzih nesreč je bilo zmerom zadosti. Lep konj, ki je veljal grozno veliko denarja, zlomil si je nogo in Butek je bil ob-enj. Kupil je veliko sto panjev bučel in mislil pri njih pridobiti veliko; ali ravno tisto leto je bila suša, ajda slaba in bučele so mu pomerle in njegov denar je šel v gnoj.

Pa vse to še Butka ni pobilo, saj se mu je od druge strani nekaj družega obetalo, kar je še najbolj želel. Sin Štefe mu je bil namreč pisal dolgo in lepo pisano in zloženo pismo iz vojakov. Obetal je notri vse gore in vode, poboljšanje, pošteno življenje, pokor-ščino in vse čednosti, nazadnje pa tožil, kakor iz-

gubljeni sin, kako se mu med vojaci slabo godi in lepo lepo prosil svojega ljubega očeta, naj ga odkupi od vojaščine in vzame na dom, zakaj vës drugačen človek bode.

Oče je rad verjel vse. Veselja se je skoraj jokal in Boga hvalil. Berž napreže in gre y mesto odkupit sina. Predno je bilo pet tednov, Štefe je bil že domá in je hodil tako, kakor bi bilo vse njegovo.

Minilo je pol leta. Štefe je bil spodobno največ domá, on ni ne pijančeval, ni igral, ni tovaršije iskal. Oče se je neznano veselil, in mislil: lejte saj je vendar vës drugačen, dober gospodar bode iz njega. Stari se je bil že naveličal ubijati se; torej si vzame nekaj, kar je imel v denarjih, drugo pa prepuští sinu.

Sin se oženi in prevzame véliko gospodarstvo. Za prvega je dobro kazalo. Štefe je bil povsodi, kjer je treba gospodarja, prijel tudi sam za kako delo in vse preskerbel. Ali spriden učenec in do služen vojak je malo kedaj priden kmet, pravi priговор. Pijanec se spreoberne, ko se v jamo zverne! Pokazalo se je vse to kmalo na Štefetu. Jel je popivati domá in po semnjih in kamor je prišel. Vozili so ga okoli od kerčme do kerčme, on pa je plačeval, kolikor je kdo izpiti mogel. Tisti zmerom žejni možjé so ga kmalo izvohali in kakor muh jih je bilo polno okrog njega, da so mu pomagali piti, razsajati in zapravljati.

Zastonj je jokala mlada žena Štefetova in prosila ga, naj bode zopet kakor popred, pameten in naj ne pijančuje. Včasi jej je obljubil, ali drugi dan se je skazalo, da mu ni bilo resnica, kar je z jezikom obetal. Včasi pa je celó gerdo in sirovo ravnal s svojo dobro ženico, ki ga je prav učila in opominjevala.

Gospodarstvo je šlo naglo rakovo pot. Ne da bi bil on imel denar na dolgéh, hodili so še dolžniki njega térjat. Zmiraj globokeje se je zakopal v dol-

gove. Kam se po takem gospodarstvu pride, to je vsacemu znano. Imelo bi biti prodano pohištvo in vse.

Zdaj mu je pomagal stari oče, ter je založil zadnje, kar je imel, da bi rešil domačijo, ki jo je nekđaj kupil. Stari mož ni mogel viditi, da bi bilo prišlo v tuje roke, kar je on toliko let obdeloval. To se vé, da so zdaj vzeli gospodarstvo mlademu iz rok, ki je pil naprej na upanje, in dali v roko ženi. Ali ta je imela moža, da-si je ni bil vreden, prerada, dala mu je, ali bolje dala si je vzeti, zdaj toliko, zdaj toliko.

Kozma Butek je javkal in tarnal za lepim premoženjem, še bolj pa za sinom. „Kaj sem si na boljsem? Zdaj zopet nimam skoraj ničesar, kakor razposajenega sina, ki mi sramoto dela po svetu“ — tako je govoril stari.

Prišel je Štefe nekega večera pijan domú. Kadir je tobak. V hišo si ni upal, pozno je že bilo, žene ni mogel poslušati, ki ga je oštevala; torej gre v hlev, kjer je bila živina in se vleže v slamo z gorečo pipo in zaspi kakor hlod. Zbudi ga ogenj, ki ga je pekel po vsem životu, in strahoma vidi, da je slama okoli njega vsa v ognji. Naglo plane s hleva, vpije na pomagaje, ali nihče ga ni slišal, glas je bil slab, ohripel od pijančevanja. Hoče leteti po dvoru k veži, pa pijan kakor je bil, telebne v lužo, kjer se je gnojnica stekala. Predno se izvleče iz nje, bila je že vsa streha v ognji; skedenj se je deržal hleva, torej je bil v ognji, predno so prišli ljudje vkup. Ali kaj so opravile slabe človeške roke brez priprave!

Vnela se je hiša, pogorelo je vse.

Lepa nekdanja Butkova domačija je bila drugo jutro kup razkopańega, osmojenega podertja.

Smilila se je ljudem mlada žena, nekterim se je smilil tudi stari Kozma Butek, nikomur pa mladi.

Dolžniki pa so že od nekđaj neusmiljeni ljudje. Tirjali so zdaj, ko so vidili, da bi morda kaj izgubili, bolj kakor vselej. Nihče ni mogel, ni hotel za-

ložiti. Stari Butek je bil že popred do zadnjega dal, zdaj je bil sam revež gol. Domačijo so prodali. Kar je ostalo, nekaj malega, dali so zapisati malemu Štefanovemu sinu za keđanjo pičlo doto.

Kozma Butek tega ni mogel preživeti. Lahko se namreč pozabi revščina, bogatija se ne more pozabiti, ako človek oboža. „O Kozmek, Kozmek, — tako je Butek na smertni postelji vzdihoval, — o ko bi ti nikdar ne bil našel denarja, ko bi bil ti črednik ostal, nekterega grénkega dné ne bi bil dočakal, vesel bi bil umerl, tvoj sin bi bil pošten in vesel črednik, nikar izgubljena reva na svetu, kakor zdaj. Kje je denar! O ni mi prinesel sreče; popred sem bil srečen, ko sem bil mlad, ko sem bil z malim zadovoljen.“ Tako je Butek govoril in umerl. Kmalo za njim je šla tudi Štefetova žena.

Štefe Butek pa se klati še dan današnji po svetu, raztergan, bos, lačen in shujšan kakor bognasvaruj, kakor berač „povsod poznan nikjer domá.“ Če ga kdo vidi in se domisli njegovega nekđaj bogátega očeta, mora reči: „Denar ga je nesrečnega storil. Res bi bilo boljše, da bi bil oče ostal črednik.“

S perstom kažejo za njim, nihče mu noče nič dati, ker vedó, da si je sam nakopal uboštvo na glavo, da je nekđaj svila visela od njega, kjer so zdaj stare cunje razobešene. On pa skuša vso to sramoto v žganji utopiti, keđar do njega pride.

* *

Bogastvo človeka ne stori vselej srečnega, marveč ga velikrat pogrezne v največo nesrečo.

J. J. Zavojšček.

II.

Cerkve prvih kristjanov.

 V sakemu človeku je prirojeno, da časti kako više bitje. Ne najdemo tedaj na svetu naroda brez Boga, naj si ga že misli v kakem drevesu ali stebru, ali v ognju ali solncu, ali v kaki reki ali v krokodilu kakor Egipčani, ali v katerikoli si bodi leseni, sreberni ali zlati stvari, ki si jo postavi na altar: vsak čuti potrebo, da mora še nekaj višega, mogočnejšega biti nad njim. Da tega Boga prav časti, izbere si kraje, kjer si ga ravno pričujočega misli, ali ki so mu posebno všeči ali posvečeni. Stari Nemci, Slovani in veliko pred njimi Gerki so si izbirali šume in loge, kjer je stal kak srep hrast ali košata lipa, tam so darovali darila, tam so skakali, jedli in pili svojemu bogu na čast.

Abel je napravljajl altar, kjer je ravno pasel svoje ovce; Abraham je na hribu daroval sina; pozneje so zidali Bogu Izraelci prekrasen tempelj, ki mu ni bilo para na vsem svetu; kraljica Saba ga je prišla gledat iz jutrovih dežel in stermela je nad njim. Gerki in Rimljani so postavljali svojim malikom marmelnaste tempeljne, katerim se še zdaj čudimo in ki so podlaga tudi našim cerkvam; Kinezi imajo svoje pagode, Mahomedanci mošeje. Tudi kristjanom so potrebni taki kraji, kjer morejo brez over moliti svojega Boga. Kristus je sicer rekel, da je Bog duh in ki ga molijo, naj ga molijo v duhu in resnici na

gori ali v dolini, doma ali na polji. Boga tedaj povsod lahko molimo, vendar nas cerkve in njih posebna oprava kaj živo opominja na Boga. Tihota in mir, ki ondi vladata, lepi izgledi, ki je delimo in prejemamo, vnemajo nas sosebno k goreči molitvi; verh tega nas uči sv. vera, da je Bog pričujoč v podobi kruha; zato mora biti za-nj spodoben hram, v katerem sprejema naše prošnje, kjer nas tolaži, kjer ga molimo in mu darujemo in druge obrede opravljamo. Ali apostelnom, ki so Tistega oznanovali, ki je bil Bog in človek, od kraja ni bilo mogoče napravljati posebnih poslopij za cerkvene obrede; pomagali so si tedaj, kakor je kanilo. Vidimo jih tedaj sedaj v kakem poslopji, „kjer so bili stanovitni v molitvi.“ (Djanj. apost. 1, 13, 14.), sedaj v kaki dvorani, kakor v Troadi, kjer so se zbrali „kruh lomiti“ (Dj. ap. 20, 9.) in kjer je neki mladeneč sv. Pavla poslušal, pa zaspal ter s tretjega nadstropja na zemljo padel. Tudi jeruzalemskega tempeljna niso zaničevali (Dj. ap. 21, 26.). V mestih, kjer so imeli judje shodnice, hodili so v shodnice; tako sta šla Pavl in Barnaba v Ikonijo v shodnico (Dj. ap. 14, 1.); v Tesaloniki je šel sv. Pavl „po navadi“ v shodnico, Sila ga je spremil (Dj. ap. 17, 2.). Tako se je zgodilo v Korintu (Dj. ap. 18, 4.) in v Efezu (Dj. ap. 18, 19.).

Leta 64 začne Neron, rimski cesar, kristjane preganjati. Oni se razkropé torej v daljne kraje, v egiptovske puščave, v gozde, berloge; najbolj čudno pa je, kar se je v glavnem mestu nevere in kerščanstva zgodilo, namreč v Rimu, kjer so kervoločni rimski cesarji divjali proti kristjanom in kjer je imel sv. Peter in njegovi nasledniki nepremakljiv sedež — tam se je umaknila sv. cerkev s papežem vred pod zemljo — v katakombe.

Katakombe, votli in globoki kraji, so neizmerne jame pod rimskim mestom. Sto in sto ravnih in krivih potov se zvija in križa na vse strani. Vsi ti prostori so polni rak ali grobov, ki so na obéh stra-

néh v steni v podolgastih votlinah zversteni, rekel bi, da so predali knjižnice, kjer smert kupiči svoja dela. Sèm ter tje se odpirajo večje votline, ki so bile zavetje prvim kristjanom, da so tam molili in službo božjo opravljali.

Kako pa so našli kristjani le-te jame in kako so se mogli skrivati grozovitim rimskim cesarjem? Blizo povsod, kjer so sedaj katakombe, tam so že v starih časih neko perst kopali, ki je bila za rimsko zidanje kakor nalašč stvarjena; tudi prodajali so jo po vsem tačas znanem svetu. Sužnji, jetniki in mnogi nesrečni ljudje so delali in kopali v teh duplinah. Verjetno je, da so bili nekteri med njimi tudi kristjani; pokažejo tedaj drugim kristjanom te jame in votline, da se morejo v nevarnih časih ondi skriti. Veseli so bili kristjani skrivališč; predelajo je po svojih cerkvenih potrebah, sem ter tje še sami kaj izkopljejo in kjer je bil kak veči prostor, popuščali so jim delavci sami tù in tam kak steber, da podpira strop, in tu napravijo kapelice. Namen katakombam je bil trojen: a) kristjani so skrivali ondi trupla mučenikov pa tudi drugih kristjanov, b) tu sem so bežali kristjani ob časih preganjanja in c) obhajali so ondi službo božjo, zato so bile skrite skoz in skoz.

Da so bile katakombe res skrivno pokopališče kerščansko, pričajo nam nakupičena trupla, ki tukaj počivajo in kterih so le malokdaj zasledili rimski preganjavci. Na skrivnem so je tudi pokopavali. Večidel po noči so je prinesli ali pripeljali k vhodu teh jam; tam so čakali jamarji, ki so merliče zadeli in odnesli v katakombe.

Najimenitniše pokopališče za nas je vatikansko v Rimu, kajti ondi počiva pervak vseh kristjanov, sv. Peter. Ko je sv. Peter pridigal na vatikanski gori, obiskal je berž ko ne tudi ondotno podzemeljsko jamo, kjer so kristjani opravljali službo božjo, in tam altar postavil. Po njegovi smerti*) so ga

*) Umerl je na križu 29. junija 66, ko je vladaril preganjavec Neron.

ondi pokopali in nad grobom njegovim, kakor nad gomilo vsacega mučenika, sezidali kapelico.

Blizo omenjene katakombe je bilo pokopališče sv. Kaliksta, ki je bil šestnajsti papež in vladal leta 219—222. Važno je to pokopališče zato, ker so ondi imeli papeži zavetje; tje so hodili se skrivat papeži in njih kardinali v raznih časih preganjanja. Ta jama je bolj prostorna ko druge in ker je blizo apiške ceste, dokaj bolj pripravna, da so brez suma smeli kristjani ven in noter. Tu notri je imel papež kapelico, zraven pa sobico za-se. V kapelici stoji še oltar, v polokrogu so kamnate klopi za duhovščino, luč so dajali dolgi predori, ki so za kakim germom ali pečovjem iztekali na zgornji svet. Da niso zasledili trinogi le-teh lukenj, imeli so stražo, in kaj mislite, kdo so bili le-ti stražarji? — Berači so bili po vnanjem ter so sem ter tje hodili in beračili po cesti in pazili na vhod v ono Kalikstovo jamo. Če je kdo hotel k papežu, poprašati je moral poprej one berače. V djanji sv. Cecilije beremo, da je ta svetnica spreobernila svojega moža Valerijana ter ga poslala k papežu Urbanu, *) ki je bil tisti čas v cerkvi podzemeljski sv. Kaliksta in mu tako-le naročila: „Pojdi do tretjega kamna pred mestom po cesti, ki se jej pravi apiška; tam bodeš zagledal berače, ki milošnje prosijo od mimogredočih. Zmerom sem skerbela za-nje in tudi vedó mojo skrivnost. Če jih najdeš, blagoslovi je in reci jim: „Cecilija pošlje me k vam, da mi pokažete svetega starčka Urbana, nekaj skrivnega mu imam sporočiti.““

Da so v podzemeljskih votlinah v resnici opravljali prvi kristjani sv. mašo, sv. obhajilo in druge obrede, priča nam pred drugim to, kar beremo o smerti mučenika Artemija. Po avreljski cesti so nekega dne peljali temničarja Artemija, njegovo ženo Kándido in njeno hčer Pavlino k smerti; kar na

*) Urban I. je bil 17. papež in vladal 223—230.

mah nastane velik vriš, mnogo kristjanov pridere z duhovnom Marcellinom in plaho zbeži prestrašena straža. Najmlajši kristjani gredo za vojaki ter jim prigovarjajo, naj tudi oni stopijo h keršanski veri. Pomenkovali so se pa tako dolgo ž njimi, da je v tem času Marcellin sv. mašo opravil v raki, nad katero je smert čakala stanovitnih mučenikov. Po božji službi ukaže Marcellin množici, naj stopi v stran in se pomiri, potem pa začneta Marcellin in njegov tovarš Peter tako-le govoriti k rabeljnom: „Vidili ste, da bi vas bili kaj lahko umorili, ali nismo tega storili. Lahko bi bili Artemija, Kándido in njuno hčer odpeljali, ali nismo storili tega; z božjo pomočjo odtegnemo je vam še sedaj lahko, ali tudi tega nečemo storiti. Kaj hočete torej početi?“ Grozno zakrohota jo rabeljni svetima možema; v tem hipu ležal je Artemij ubit v kervi, Kándida pa in Pavlina s kamni zmečkani ste se v globino pogreznili.

Da so imele katakombe omenjeni trojni namen, priča tudi vse to, kar najdeš v njih. Tudi vidiš v votlinah klešče, žebelje, verige, križe in mnogoverstno drugo strašno orodje, s katerim so mučili kristjane. Sem ter tje stoji še kaka stara steklena posoda, v kateri je bila neki shranjena kri mučenikov; zakaj prvi kristjani so tako častili mučenike, da so vse poshranili, kar so mogli dobiti od njih in v grob spravili. Kapelice v katakombah so zibel kerščanske umetnosti. Od kraja, se vé da, bilo je vse še bolj sirovo, kajti pri mežavi luči se ne dá nič posebnega napraviti; al pozneje so bile hramovi dragocenih in umetnih pridelkov, ktere so kristjani oteli ob časih preganjanja. Te kapelice so bile z apnom ometane, na stropu so bile malane podobe. Tu je bila Kristusova glava ali križ s kamenčki ozaljšan, tam je bilo kaj iz zgodbe sv. pisma; tu spet je bil dober pastir, katakombam kaj priljubljena podoba, tam zopet ribe in ribar (sv. Peter) ali ladija, podoba cerkve itd. Na rakah so kaj ginljivi napisi, in sem

ter tje izdolbene podobe. Oltarja nikjer ne manjka, tudi kerstni kamen še stoji, celó prižnico so našli v Kalikstovi katakombi in v poncijanski je še zdaj studenec, ki je curljal v kerstni kamen. V teh kapelicah je vse mirno in tiho, nič te ne opominja na grozne, strašne reči; ampak vse ti kaže goreče upanje, ki je navdajalo perve kristjane, poterpežljivo in veselo terpeti za Jezusa, da se gotovo in kmalo sklenejo ž njim. O blago, o nebeško upanje! ti si storilo, da so bili prvi kristjani serčni junaki, da so svet zapuščali in tu v votlinah, katerih nikdar ni obsevalo božje solnce, molili in služili večnemu Bogu, kteremu niso smeli napraviti hiše na njegovem lastnem svetu. Ti nebeško upanje! ti jih nisi prevarilo! Zdaj se veselé v neskončnih nebesih, kjer jim nihče ne more braniti, da molijo in prepevajo na veke!

Tri sto let se je skrivala cerkev po temnih jamah, votlinah, po gozdih in puščavah; le včasih se je prederznila nekoliko pogledati na svetlobo, kedar so mirovali rimski cesarji. Med Valerijanom in Dioklecijanom 260—303 se je mnogo cerkvá vzdignilo, med njimi je bila najkrasnejša cerkev v Nikomediji, ki jo je ukazal razdreti in požgati ljuti Dioklecijan. Da je bilo v tistih časih že mnogo cerkvá po kerščanskem svetu, pričajo povelja raznih cesarjev, ki so ukazali cerkve požigati in razdirati. Kakošne so bile te cerkve, tega ne vemo, ker so več ali manj razrušene; berž ko ne, niso bile veliko drugačne, kakor so jih pozneje zidali. Vzdigovale so se večidel nad grobi mučenikov, tako da so kristjani hodili molit k raki mučenikov in da so v podzemeljskih kapelicah na god mučenika, ki je bil ondi pokopan, praznovali njegov spomin in obhajali službo božjo. To se je dolgo ohranilo. Prekanjeni Dioklecijan je bil od kraja dober kristjanom; kristjani so opravljali najimenitniše službe pri cesarju, veselo so se povsod vzdigovale cerkve, ali Dioklecijan od serca nikoli ni bil mil Kristusovi veri, le spoznati je hotel s tem

potuhnjenim ravnanjem, kdo so kristjani. Ko jih je izvedel, ukaže leta 303, ko je bil ravno v Nikomediji, ondašnji krasni božji tempelj zažgati in razdjati; kmalo za tem pride drugo povelje, vse cerkve pokončati in vse kristjane brez usmiljenja pomoriti; tam v Rimu so štirideset božjih bramov posuli. To preganjanje, najstrašnejše in zadnje izmed vseh desetih, je terpelo deset let in razgrajalo po Laškem, po jutrovih dežalah, po Bavorskem, Avstrijskem, Nemškem, Francoskem in Španskem; to preganjanje je bila nevihta, ki je oznanovala krasno zarjo. In res, leta 312 se prikaže Konštantinu po poldne na nebu leskeč križ z gorečimi čerkami: „V tem znamenji bodeš zmagal.“ Ta križ je prižgal v sercu vélicege cesarja luč prave vere, ta luč je pa tudi cerkev pripeljala izpod zemlje na svetlobo, da je veselo dihala pod milim solncem in cvetela lepše ko poprej. Tristo let skoraj se je skrivala in plazila cerkev po votlinah podzemeljskih, kakor ne bi bila vredna, da jo solnce obseva. Pa kaj? saj ni bilo prostora za-njo gori na zemlji, kjer so se šopirili rimski krivi bogovi in boginje. Cerkev se je morala tedaj poprej vterditi v zemlji, da je potem krepka in mogočna razdrobila lesene ali marmelnaste bogove nevernikov. Ali se niso Kristusove besede od besede do besede natanko izpolnile, ko je rekel: „Nebeško kraljestvo je podobno goršičnemu zernu, ktero je človek vzel in na njivo usejal?“ Cerkev, ki je nebeško kraljestvo na zemlji, bila je tudi v zemlji, ali izrasla je in postala mogočno drevó, da tice izpod neba prihajajo in gnezdiijo na njegovih vejah (Mat. 13, 31. 32.). Cerkev, majhna, borna, skrita v zemlji, v treh sto letih postane mogočna, in objame ves svet. Konštantin je bil tisti srečni mož, ki jo je poklical iz zemlje; od sihmal se je lesketal poprej sovraženi križ mogočno po cerkvah, na hišah, po mestih in selih, po hribih in dolinah, na ladijah, na orožji in zastavah — križ je odslej gospodoval po vsem svetu. V povzdigo ker-

šanskega duha je Konštantin sezidal veliko cerkev v Rimu in po drugih krajih; pomočnica v tem lepem djanji pa mu je bila pobožna mati Helena. Imenovali so se te cerkve sploh bazilike.

Leta 330. se je preselil Konštantin v Carigrad, ktereга je sezidal na razvalinah starega Bizanca; zato se imenuje to mesto Konštantinopol, Konštantinovo mesto ali Carigrad. Vse malikovavske tempeljne je ukazal podreti ali spremeniti v kerščanske cerkve. Na tergh, večih prostorih, pri vodnjakih in cesarskih poslopjih je postavil pobožne spominke, na pr. dobrega pastirja, Daniela v levski jami ali kaj drugega iz svetopisemske zgodovine. Konštantinova bazilika se je tudi v „novem Rimu“ kmali vdomačila; prva Zofijina cerkev, bazilike sv. Agatonika itd. so v tem slogu narejene; razun njih imen pa ne vemo nič drugega o njih zidavi.

Razun bazilik so potrebovali prvi kristjani še drugih poslopij za razne obrede cerkvene, tako posebno za kerst, ker so še mnogokrat odraščene kerščevali ter prav pomakali v vodo. Že v katakombah so imeli take kamne; ko so pa začeli veličanske bazilike zidati, delali so tudi posebne hiše za kerstno vodo. Tudi grobne cerkve ali mavzoleje so napravljali, da so v njih pokopavali posebno imenitne ali bogate osebe. Bile so okrogle ali čveterovoglate, pozneje so dobile podobo gerškega križa, v sredi je bila raka, nad njo kuplja.

Perve bazilike so bile zidane kakor rimske sodniške hiše, ktere so tudi bazilike imenovali. Kristjani so je predelali po svojih cerkvenih potrebah. Bazilika v cerkvenem pomenu je podolgast prostor, ki je razdeljen v dva dela; manjši je bil za duhovščino, imenujemo ga kor, drugi veliko veči bil je za ljudstvo, pravimo mu ladija. V poznejših časih je dobila podobo križa. Že tako imenovani apostoljski zakoni velevali, naj bode cerkev podolgasta in obrnjena proti vzhodu tako, da tisti, ki moli, gleda

proti vzhajajočemu solncu v spomin na raj prvih staršev, ki je bil v jutru. Kakor jeruzalemski tempelj imele so tudi keršanske cerkve tri dele: na večerni ali zahodni strani je bila lopa za nekristjane, potem ladija za spokornike in vernike in naposled kor ali svetišče z oltarjem za duhovne in sveta opravila. Pred durmi je bilo dvorišče, to je prostor, ki so ga obdajali oboki; v sredi je bil vodnjak ali studenec, kjer so se kristjani umivali, predno so stopili čez prag v cerkev. Iz te navade se je potem izcimilo dandanašnje škropljenje z blagoslovljeno vodo. Tu so stali tudi jokajoči, ko so pokoro delali.

Iz dvorišča so peljale tri ali še več vrat v notranjo lopo, kjer so bili tisti, ktere so še podučevali v keršanski veri in spokorniki druge verste, ki so smeli od tega kraja poslušati božjo besedo. Tu so postavljali merliče pred pokopom in navadne molitve za merliče opravljali. Ali je bil ta del pregrajen in ločen od ladije, tega ne vémo; nekteri mislijo, da so posebne duri peljale iz te lope v cerkev. Tu so stali spokorniki tretje verste, namreč klečeči in bolj zgoraj četrte verste stoječi; proti oltarju so bili ostali vérniki. Ladija je bila tako dolga, da so pridigarja slišali tudi pri durih; da je postal prostor večji, zato so ladijo širjo delali in jo delili v več ladij, po navadi v tri, pet, celó v sedem. Srednja ladija je bila najširja in najviša, ostale so bile niže; srednja je imela posebno streho in okna, ki so bila nad stranskimi ladijami. Ladije so ločili stebri in stebrički, ktere so od kraja iz raznih paganskih tempeljev jemáli, podstrešje je počivalo na njih ali kar ravno ali v obokih. Na evangelski strani so bile, kakor še dan danes, ženske, na epistelski moški, bliže pri altarji so bili imenitniši ljudje, kakor župan, vradniki, mestni očetje. Na meji med ladijo in korom ali v ladiji ste stali prižnici, na kterih so brali evangeli in liste. Zadnji in najimenitniši del cele cerkve je bil kor, ograja ga je ločila od ladije. Kor je

stal ene stopnjice više ko ladija in njegova meja je bila okrogla ali voglata in strop obokan. Pod tem obokom je stal kamnén oltar nekaj više od kora, večidel nad grobom kaknega mučenika. Te podzemeljske kapelice ali kripe so se ohranile še precéj časa. Pod vélikimi oltarji prav starih cerkvá najdeš še zdaj hrame, kjer počivajo kosti svetnikov, n. pr. v Ogleju*), pri sv. Hemi na Koroškem, kjer ima kripa neki sto stebrov in je jako obširna. Namesto poprejšnjih podzemeljskih kapelic s truplom kacega svetnika, mora zdaj vsak altar imeti vsaj nekaj tacih koščic v majhni škrinjici, sicer se ne smé sv. maša opravljati na njem. Oltar je bil štirivoglata miza, na kateri so stebri držali streho čez njo. Kedar so službo božjo obhajali, zakrivali so ga. Blizo njega je bil prostor za pevce, da so lože razumevali duhovna; nova je tedaj navada, da kor za pevce stoji pri durih.

Za altarjem pri obokani steni je stal škofovski sedež,**) poleg njega v polokrogu so bile marmelnaste klopi za duhovščino. Kar se tiče ozaljšanja takšnih cerkev, moramo spoznati; da so je krasili neizrečeno lepo. Vse je bilo večidel marmelnasto ali z umetno vloženimi kamenčki vdelano. Okna so bila zgoraj okroglo izbokana; ravni strop je bil vdelan z razno barvanimi dilicami, podobe po stenah, na loku, na oboku korskem so bile tudi iz zloženih kamenčkov. Umetna pregrinjala in pozlačena ograja so izverševale lepoto teh cerkev. Konec četrtega stoletja so napravljali po več altarjev, kajti poprej so imeli le enega; na vélikem je stal po navadi križ, nad njim sv. Duh v podobi goloba. Sveče in svetilnice so razsvitljevale že zgodaj ladijo in kor.

Ne manjka se tudi posebnega kraja, kjer so se preoblečili duhovni, kjer so hranili cerkveno orodje in

*) Glej slovenske Večernice, deveti zvezek stran 85.

**) V Ogleji se še vidi prestol patriarhalski (glej slov. Večernice deveti zvezek str. 84).

obleko: naša zakristija ali žagrad. Zvonov niso imeli v prvih štirih stoletjih, ko so bili preganjani; tedaj bi jih še rabiti ne bili smeli, ako bi jih bili tudi imeli; ko so svobodo dobili, klicali so vérnike v cerkev z ropotcem, kakor še dan danes delamo na véliki teden, ali so jih pa vkup trobili z rogovi.

V šestem stoletji so začeli zlasti v Carigradu na novo šego zidati. Obliko grobnih cerkev, ki so bile okrogle ali voglate, so prenesli na vélike cerkve. Ker ima začetek v Bizancu, imenujemo jo bizantinsko zidavo. Ta zidava se je ohranila v jutrovih deželah, v zahodnjih niso veliko marali za-njo. Poprečna in srednja ladija ste enako dolgi, kar jim daje podobo gerškega križa; kjer se ladije zadenejo, razpenja se mogočna kuplja tako, da je vsa lepota in važnost samo v sredi; altar, ki je zgoraj v kotu, zgubi svojo poprejšnjo imenitnost. Kuplja, oboki, stebri so bili krasni, zidava sama pa je tako malo napredovala, kakor sploh vsa jutranja umetnost. Posamezne cerkve so bile že v konstantinskih časih v tem duhu sezidane, ali cvetla je še le v šestem stoletji, ko je jel cesar Justinijan zidati. Njegovo najimenitniše in sploh v tej šegi najbolj znamenito delo je cerkev sv. Zofije v Carigradu, ki je sedaj turška mošeja.

Zgodovina prvéga cerkvenega zidanja nam tedaj kaže, kako je bila od kraja vsaka poštena izba in hiša dobra, da so se v nji zbirali prvi kristjani, da so kruh lomili, Boga molili i. t. d.; vidimo potem, kako cerkvi pozneje še hiše niso privošili, da se je morala umakniti pod zemljo; kako je tukaj na tihem rasla in širila se in kako je naposled krepka in mogočna stopila na beli dan. Poprej je bila majhna kapelica pod zemljo, zdaj se dviga ponosno po gričih in holmcih, ter kliče vse narode k sebi; poprej revna iz navadnega kamna, zdaj prekrasna blišči se v zlatu in biserih; poprej pohlevna, tiha, zaničevana, zdaj gospoduje vsemu svetu: od severja do juga, od vzhoda do zahoda glasi se njena čast in slava.

J. Parapat.

III.

Od kod izvirajo gliste in kako se spreminjajo.

Človek se sicer rad ponaša, da ga je Bog postavil za gospodarja vsem drugim živalim, ali vendar ima med njimi mnogo hudih sovražnikov, katerim se včasih z vsim svojim umom in z vso svojo silo ne more ubraniti. Nekatere so mu nevarne, ker so kervoločne in močnejše od njega; one ga tedaj napadajo; druge mu škodujejo s svojim strupom, druge spet ga le nadlegujejo in terpinčijo, ali mu celó škodujejo na njegovem zdravju. Med živali, ki so nevarne človeškemu zdravju, spadajo posebno gliste. Do zadnjih let se o glistah ni mnogo vedelo. Njih življenje in tudi njihov zarod so zdravniki in sploh natoroznanci slabo poznali, nekaj zató, ker ni ravno prijetno se pečati z rečjó, do ktere se marsikomu gnjusi, nekaj pa tudi zató, ker so gliste skrite večidel po tacihi mestih, kamor človek ne more lahko do njih. Zdaj pa vendar le poznamo že blizo 30 različnih glist, ki živé v človeku; za človekom terpe potem največ domače živali, postavim: pes, mačka, prešič, ovca, govedo i. t. d.; pa tudi keбри, gosenice, pajki, polži, raki i. t. d. niso brez tega merčesa. Ni ga skor mesta v človeškem trupu, kamor bi ti sovražniki ne prišli. Nahajajo se v črevah, v požiravniku, v sapniku, v jetrih, v plučih, v obistih, v mehurju, tudi v je-

ziku in sploh v mesu, celó v možganih in v očesu. Kakó pridejo te živali v te kraje? Dolgo so uganjevali natoroznanci in zdravniki to zastavico, ali niso je uganili. Rekli so tedaj: Te živali postanejo same od sebe, to je: iz nič. Ta odgovor ne pové veliko in dandanašnji učeni svet ni zadovoljen s takim odgovorom. Natoroznancem ni dalo mirú, toliko časa so vertali in vertali, da so pravo našli in dan danes nihče, ki se da podučiti, ne verjame, da trakulja sama od sebe postane v človeškem črevesu. Prepričan sem, da nobeden mojih bravec ne verjame otroku, ki terdovratno terdi, da se je posoda sama ubila ali da so se hlače same raztergale, ali vendar vém, da so še taki, ki verjamejo, da se bolhe same od sebe lahko zaplodé. Pričujoči sestavek ima namen razjasniti, kako se plodijo gliste po novih skušnjah učenih mož.

Gliste stanujejo v človeku in tudi v živalih v dveh različnih podobah, namreč kot mehurniki in kot trakulje.

Vém, da pozná vsaki, ki bere te verstice, svinjske ikre. Pri prešičih je mesó večkrat, tako rekoč, potreseno s temi ikrami, in ljudjé, sploh govore, da ikravo meso ni zdravo, akoravno ne vedó, zakaj in večidel je tudi po postavah prepovedano, ikravo meso sekati in prodajati. Če si ikro bolj natanko pogledamo, vidimo, da je podobna podolgastemu mehurčku, ki je napolnjen z neko tekočino. Na enem koncu tega mehurčka vidimo malo okroglasto glavico na kratkem vratu. Glavica ima male jamice in tudi male kaveljčke, z jamicami se prisísá, s kaveljci se pa prijema na druge stvari. Živalca svojo glavo in vrat lahko skrije v mehur in potem se vidi na mehurju samo bela pikica, kjer tičí glava. Take živali imenujemo sploh mehurnike (Blasenwürmer). Pa ni treba misliti, da imá samo prešič mehurnike v svojem mesu, imajo tudi druge živali svoje, postavim: zajec, miš, ovca, govedo i. t. d. Ovčji mehurniki živé v ovčjih možga-

nih, pravimo jim navadno metlaji ali šenki in so vzrok, da postanejo ovce vertoglave. Ta ovčji mehurnik se loči od drugih v tem, da ima sicer en sam mehur, ali veliko glav. Časih je tudi človek ikrav, t. j. da tudi v človeku živi mehurnik in sicer tisti, kakor v prešiču. V tem sestavku bomo o tem še govorili.

Trakulja ima glavo kakor mehurnik in je podobna dolgemu ozkemu traku. Ona je sestavljena iz mnogih členov in vsaki člen je tako rekoč za sé žival, ker ima vsaki svoja plodila. Zadnji členi so najstarejši in polni jajčkov. Kedar je člen zrel, tedaj se odterga od trakulje in gre z blatom vred od živali, v kateri živi. Kakor pa zadnji členi odpadajo, naraščajo jej spredaj pri glavi novi. Skoraj vsaka žival ima svojo trakuljo in v človeku, kolikor je do zdaj znano, prebivajo štiri različne trakulje, namreč:

Abisinska trakulja je tenka kakor nit in se nahaja posebno v Abisini in v Afriki.

Široka trakulja (*Botriocephalus latus*) ima širje ko daljše člene in plodila v sredi členov. Na glavi ima dve jamici brez kaveljcev in naraste do 20 čevljev dolga. Berž ko ne smo jo dobili od Mongolov, najde se pa tudi pri Tatarih in Arabcih. Pri veliki selitvi narodov so jo zanesli na Rusovsko, Poljsko in dalje med slovanske narode. Arabci so jo zaplodili v Egipt, od tod dalje po severni Afriki in celó na Španjolsko in v južno Francosko, in od tod so jo švajcarski odpuščeni vojaki zanesli v Švajcarsko.

Ozka trakulja (*Taenia solium*) ima daljše ko širje, bučnim peškam podobne člene in plodila ne v sredi, ampak na strani vsacega člena. Na glavi ima štiri jamice in kaveljce za prijetanje. Ta trakulja naraste do 50 čevljev v dolgoti in je razširjena posebno med ljudmi germanskega in romanskega plemena. Ozko trakuljo je sploh težje odpraviti kot široko.

Brezkaveljčasto trakuljo (*Taenia mediocanellata*) je še le lani Küchenmeister razložil od ozke,

kteri je v vsem popolnoma podobna, samo da nima kaveljcev, ampak samo jamice. Berž ko ne je ta sorta zanesena iz srednje Afrike, kjer je tako navadna, da ga skor ne najdeš človeka, bodi si mladega ali starega, visocega ali nizkega stanú, ki bi ne nosil v sebi tega merčesa. Iz Afrike so jo sužni zamorci zanesli v Javo in od tod je prišla v Holandijo in dalje na Nemško.

Zakaj se najde ta ali una trakulja samo v nekterih krajih? Kako postanejo mehurniki na mestih, od vseh strani zapertih, postavim v možganih? Kako to, da mehurnik nima nikoli jajec? Od kod dobi prešič, ki je bil pred tednom še zdrav, na enkrat tisoč in tisoč iker? Kaj se godi s trakuljinimi jajci? Za ta važna in imenitna vprašanja ni nihče ródil; torej nihče ni znal kaj pametnega odgovoriti. Rekli so torej: Ikre so se naredile same od sebe in ljudje so verjeli.

Pred nekoliko leti še le je prišlo učenemu Sieboldu na misel, da se znabiti iz mehurnika spreminja trakulja. V mišjih jetrih se najde mehurnik, v mački pa trakulja, glavi mišjega mehurnika in mačje trakulje ste si pa tako podobni, da se mora človek res čuditi, kako učeni že niso poprej na to prišli. Siebold je tedaj, ogledovaje mišjega mehurnika in mačjo trakuljo, prvi izrekel misel, da se iz tega mehurnika naredi trakulja, ko je mačka požerla miš. Siebold pa vendar takrat še ni vedel, da je mehurnik mlada trakulja, ampak je le mislil, da mehurniki so le bolne vodenične trakulje, ki so zgrešile pravo pot ter mesto, da so prišle v mačje črevo, so zašle v miš, kjer se niso mogle zrasti v prave trakulje. Te vodenične trakulje se le ozdravijo, ako pridejo v žival, ki je njim namenjena.

Kakor mišji mehurnik in mačja trakulja, so si tudi po glavah popolnoma podobni zajčji mehurnik in pesja trakulja, potem ovčji mehurnik in druga pesja

trakulja. Tudi od teh so mislili, da so zajčji in ovčji mehurniki le bolehné pesje trakulje.

Dr. Küchenmeister, zdravnik v Zvikovem na Saksonskem, je v tej reči storil eno stopnjo dalje. On je dajal zajčje mehurnike mladim zdravim psom, da so je pojedli. Kmalo je opazil, da so psi jeli na trakulji bolehati in ko je je potem mrtve razparal, našel je res v njih trakulje. Ravno tako so se ovčji mehurniki ali metlaji, ktere so psi požerli, spremenili v trakulje v pesjem črevesu. On je tudi zapazil, kako se to godi. Ko pride mehurnik v pesji želodec, zgubi svoj mehur, želodčeva kislina ga je prekuhala, glavi pa želodčev sok nič ne more, ona ostane živa in cela in gre s prekuhano hrano naprej v črevo. Tukaj se z omenjenimi jamicami in s kaveljci pripne na črevo in začne rasti. Konec glave poganja člen za členom, tik glave je najmlajši in zadnji najstarši. V treh mescih so zadnji členi dorastli in dozoreli, napolnili so se z jajci, zdaj se odtergajo od trakulje in gredó z blatom vred iz črevesa spet na svet.

To je Küchenmeister zapazil prvi, za njim so poskušali drugi in vsi so priterdili Küchenmeisteru, rekoč, da je res tako. Küchenmeister je tedaj pokazal, da mehurnik ni samostalna žival, ampak da je le spreminjajoča se trakulja, ki v zajčjih jetrih ali v ovčjih možganih le čaka, da pride na mesto, ki je njegovi natori po volji, da pride v žival, v kateri more rasti in postati trakulja. Zdaj bi bila tudi uganjena zastavica, zakaj sta si mehurnik in trakulja v glavah tolikanj podobna. Mehurnik je le nezrela trakulja, kakor gosenica nezrel metulj; iz mehurnika postane trakulja, iz gosenice metulj; gosenica se ne razploduje, mehurnik tudi ne: torej je mehurnik za trakuljo ravno to, kar je gosenica za metulja, namreč njena ličinka ali larva (Larve). Trakulja tedaj ne postane sama od sebe v živalih ali v človeku, ampak se le spreminja iz mehurnika in mehurnik postane,

kakor bomo pozneje vidili, iz trakuljinih jajec, ravno tako, kakor gosénica iz metuljevih.

Ovčji mehurniki ali metlaji so vzrok nesrečni ovčji bolezní, imenovani vertoglavica ali vertlaji, ktere se ovčarji takó zeló bojé. Ako je to res, da iz mehurnika postane trakulja in da se potem iz trakuljinih jajec spet izležejo mehurniki, móra tedaj pesja trakulja biti mati ovčjih metlajev in ti metlaji se v pesjem črevesu spet spremenijo v trakulje.

Vem, da bo tukaj marsikdo zmajal z glavo, rekoč: Prijatelj! počasi, to ne gre tako hitro. Da se iz mišjega mehurnika stori v mački trakulja, to naj ti bo! Ali kako pridejo trakuljina jajca iz pesjega črevesa v ovco in še celo v ovčje možgane? Ne zameri, to mi ne gre v glavo.

Tudi na to je dobil odgovor Küchenmeister. On si je mislil tako-le: Ovčarski psi, ki so navadno trakuljasti, živé med ovcami in stresajo zrele člene polne jajec po paši. Ali ne bi potem mogoče bilo, da kaka ovca s travo vred požrè tudi kak trakuljin člen ali vsaj kako jajce. Tako jajce bi se moralo po njegovih mislih v ovci spremeniti v mehurnika. Da bi se prepričal, ali ima ta njegova misel kaj v sebi ali ne, izbere si nekoliko zdravih ovac in jim dá nekoliko členov omenjene pesje trakulje, da so je pojedle — in glej čuda! v 14 dneh so bile vse ovce vertoglave in ko je pozneje te mertve ovce razparal, najde v možganih mehurnike, ki so ovcam napravili to bolezen.

Küchenmeister, vesel te nove iznajdbe, poroči to berž v Kodanj profesoru Eschrichtu, ki se je tudi že dolgo s to rečjo vkvarjal. Eschricht, da-si tudi vesel, kaj tacega zvedeti, vendar ni mogel precej verjeti. Küchenmeister se mu ponudi, da mu preskerbí členov pesje trakulje in potem bi se sam na zdravih ovcah lahko prepričal. Eschrichtu se vé, je bilo to všeč. Küchenmeister je imel psa, kteremu je dal mehurnika iz ovčjih možganov, da ga je požerl in od tistega dne je pes bolehal za trakuljo. Tega psa ubíje, vzame mu

iz črevesa trakulje in je še tisti popoldan pošlje z železnico do Vižmara in odtod dalje s parobrodom do Kodanja. Eschricht si je med tem od predstojnika živinozdravnišnice izprosil tri popolnoma zdrave in pitane ovce za poskušnjo. Ta mu je rad dovoli. Tretji dan zjutraj dobí Eschricht poslane trakulje, ki so bile, akoravno težko še žive, vsaj še frišne. Še tisti dan opoldne je že vsaka ovca dobila v požirku vode nekoliko členov. Ovce so ostale v živinozdravnišnici, kjer so dobro na-nje pazili in vse zapisovali. Vsak dan je Eschricht popraševal, kako se ovce počutijo. Vselej je dobil odgovor, da so zdrave in da rade jedó. Ko je pa prišel 14. dan, odkar so ovce zavžile trakuljine člene, poročili so mu iz živinozdravnišnice, da je ena ovca zbolela in da komaj še na nogah stoji. Še tisti dan zbolí druga ovca. Vidilo se je vedno bolj in bolj, da so vertoglave, in bolezen je bila tako huda, da ste obe poginili, ena četerti, druga peti dan svoje bolezni. Eschricht in Bendy sta potem razparala in razgledala mrtvi ovci. V možganih sta našla polno mladih mehurnikov ali metlajev. Zdaj se je tudi Eschricht prepričal, da je živa resnica, kar je terdil Küchenmeister, namreč da se mehurniki storé iz trakuljinih jajec.

Zdaj nam je še treba odgovoriti na vprašanje: Kako pa pridejo trakuljina jajca iz ovčjega želodca v možgane?

Na to nam bo odgovoril drobnogled ali mikroskop. Če pogledamo trakuljino jajce skoz povekševavno steklo, zapazimo v njem okrogel zarodek (embryo) in na zarodku razločimo tri ostre kaveljce, ki so podobni zakrivljenim nožičkom. Čemú ima te kaveljce? Pod drobnogledom vidimo, kako je na vse strani pregiblje, zdaj je stegne, zdaj spet skerči. Ravno tako verta tudi v ovčjem želodcu in s temi kaveljci preverta želodčevo kožo in dragi drob, da pride na mesto, ki mu je namenjeno in potrebno za njegov razvitek.

Da je to res, prepričali so se spet Küchenmeister, Eschricht in mnogi drugi, ko so razparavali take ovce, ki so za metlaji poginile. Našli so v takih ovcah razun pravih, živih metlajev v možganih še mnogo drugih mehurnikov, raztresenih po celem telesu, pod kožo, v mesu, včasih celó v sercu. Ali vsi ti mehurniki so bili mertvi in napolnjeni z neko sluzjo. Ti mertvi mehurniki so zgrešili pravi pot in so zabredli na taka mesta, na katerih se niso mogli razvijati, torej so morali poginiti. Živi so ostali le tisti, ki so našli pot naravnost v možgane.

Ker vemo to, tako se ne bomo čudili, zakaj je tretja ovca, s katerimi je Eschricht poskušal, zdrava ostala. Znabiti je ravno take člene požerla, ki še niso bili dosti zreli, po naključji noben zarodek ni našel pravega pota v možgane ter so obtičali po mesu in v drugem drobji, kjer so pomerli in ovci niso dalje škodovali.

Prepričani smo tedaj tudi mi, da so metlaji samo ličinke ali larve neke trakulje, ki živi v pesjem črevesu. Kakor postane iz gosenice metulj, tako iz postane metlaja trakulja, in kakor metulj zaleže gosenice, zaplodi trakulja mehurnike.

Gospodarji so poprej uganjevali, od kod pridejo metlaji, ki so že marsikacega ovčarja spravili na beraško palico. Eni so rekli, da ovce dobé metlaje, če se na paši prehlade, drugi so djali, da jim škoduje paša, dokler je še rôsna in spet drugi so terdili, da pridejo iz slabe kervi. Ali nobeden ni prave zadel. Ovce so le zató zbolele, ker se klati med njimi trakuljav pes, ki razsiplje po paši trakuljine člene. Močvirne paše so le zató bolj nevarne, ker na njih jajca delj časa frišna ostanejo. Kakor je pa resnično, da so ovce dobile metlaje od pesje trakulje, tako je tudi res, da je pes samo od tod postal trakuljav, ker je požerl možgane vertoglave ovce.

Ako hočeš kako napako odpraviti ali si škodo odverniti, moraš najpoprej poprašati, kaj je vzrok

tej napaki, odkod izvira škoda. Bog vé, kaj niso ovčarji vse počenjali, da bi odvernili od ovác to bolezen. Da bi se ne prehladile, zató jih niso puščali zjutraj zgodaj na pašo, posebno ne, dokler je bila paša še rôsna. Bolne ovce so zagovarjali, jim dajali zdravila na zdravila, časih so celó navertali bolni ovci črepino in jo tako rešili mehurnika, ali s tem si je ovčar ohranil k večemu po kako ovco. Dalje so mislili, da je bolezen kužna, torej so ločili bolne od zdravih — al vse zastonj. — Kaj pa da, saj zdaj vemo, da se mehurnik ne more iz ene glave preseliti v drugo. — In če je ovca poginila, kaj so storili? Glavo so večidel vergli psom, da so pojedli možgane in se vé da z možgani vred tudi metlaje, in tako so gospodarji sami v svoji nevednosti skerbili za prihodnje metlaje.

Iz tega se jasno vidi, da je gospodarju najprej treba poduka, ktereга se mora pa tudi deržati bolj, ko starih vraž.

Ko je profesor Eschricht v kmetiškem časniku razjasnil zvezo med metlaji in med pesjo trakuljo, dobí kmalo potem od nekega duhovnega iz otoka Seeland pismo, v katerem se mu zahvaljuje za poduk in pripoveduje na dalje, da živi v njegovi fari mlad, posebno priden kmet, ki se je pred nekoliko leti jel pečati z ovčarstvom, ali pri tem poslu je bil nesrečen. Že prva leta so mu metlaji veliko škode prizadjali. Revež si je to toliko bolj k sercu gnal, ker v njegovem kraju poprej te bolezní poznali niso. To ga je pripravilo v žalost in zgubil je vse veselje do dela. Ko duhoven bere Eschrichtov spis, obišče kmeta in ga popraša, ali ima pri svojih ovcah psa ali ne. Odgovorí, da ga ima, da si ga je priskerbel, akoravno to v njegovem kraju ni navada. Duhoven ga potem podučí in mu vse natanko razloží, odkod izvira ta bolezen. Kmet se ravná po tem nauku, odpravi psa in bilo mu je pomagano. Kmaló je bil spet dobre volje in delaven.

Da na kratko povzamemo, kar smo se naučili. Trakuljini zreli členi, ki se ob svojem času odtergajo od trakulje, so polni jajčkov. Ta jajca se skozi male luknjice, ki je vidimo pod drobnogledom, zmužajo iz členov. Zunaj veliko teh jajec konec vzame, ker ne najdejo pripravnega mesta za daljni razvitek, ali vendar se lahko zgodi, da od tisoč in tisoč jajec, eno ali drugo z živežem vred pride v želodec in dalje v črevo kake druge živali. Tukaj se iz jajca izleže zarodek, ki s svojimi kaveljci črevo preverta in potem po živinskem telesu dalje popotuje, da najde za vse pripravno mesto. Če ne pride v namenjeno žival, ali tudi če v tej živali ne pride do pravega mesta, mora poginiti. Ako je pa našel pravo žival in pravo mesto v njej, postane iz zarodka mehurnik, in njegova glava je popolnoma enaka glavi trakulje, ki ga je rodila. V tem stanu leži mehurnik mirno in se v tej živali ne spreminja dalje, ko bi še tako dolgo v njej ostal. On le čaka, da bi kaka druga žival požerla njegovega sedanjega gospodarja in da bi on po tem potu prišel v črevo novega gospodarja. Če se to zgodi, zgubi mehurnik v želodcu svojega novega gospoda svoj mehur, glava gre pa dalje v črevo, tukaj se prisisa, začne poganjati člene in tako postane počasi trakulja. Za zdaj se še ne vé za vsako trakuljo, v kateri živali da živi njen mehurnik, toliko je pa gotovo, da mehurniku ni vsaka žival po volji. Tako postavim se mišji mehurnik le v mački spremeni v trakuljo; ako bi ga pes požerl, bi mu ne bilo nič; narobe se pa tudi zajčji mehurnik le v psu spremeni v trakuljo, v mački pa ne.

Od štirih trakulj, ki stanujejo v človeku, vemo le od dveh, kakošni so njeni mehurniki in kje živé, to je namreč od ozke in od brezkaaveljčaste; prva ima svojo ličinko v prešiču — imenujemo je ikre — druga pa v govedu, pa tudi v ovcah.

Že davno se je mislilo, da so prešičje ikre in ozka trakulja v človeku v neki zvezi, ali dokazala

sta to še le Leuckart in Haubner. Vsaki si je za skušnjo izbral pet mladih prešičkov zdravega plemena, od katerih sta se prepričala, da njih stariši niso bili ikravi. Tem pujskom sta dala zrele trakuljine člene in potem sta pujska za pujskom pregledovala od časa do časa. Od vsih desetih sta le dva zdrava ostala, osem jih je bilo pa ikravih. Nekteri so imeli na tisoče in tisoče iker, drugi pa manj, eden celó eno samo. Iz tega se vidi, da je ena žival bolj pripravna za to bolezen, druga pa manj. Pujsek, ki sta ga zaklala v tretjem tednu, je imel ikre majhne, kot makova zerna; na koncu tretjega mesca zaklani so imeli še le popolnoma zrele ikre.

Dokazalo se je pa tudi, da iz svinjske ikre postane trakulja v človeku. Da bi se resnica spoznala, povžili so nekteri mladi zdravniki nalašč žive svinjske ikre in v tretjem ali četrtem mescu so zapazili na sebi prava znamenja trakuljine bolezni. Küchenmeister je tudi pokazal na hudodelnikih, ki so bili na smert obsojeni, da se ikre v človeku spreminjajo v ozko trakuljo. Nekemu na smert obsojenemu je dal pervikrat štiri mesce, drugikrat poltretji mesec pred smertjo po 20 svinjskih iker v klobasi, da jih je pojedel. Ko so po smerti tega človeka razparali, našel je Küchenmeister v njem 19 ozkih trakulj, 11 med njimi je imelo že zrele člene.

„Kako pride ikra človeku v želodec, saj jo vendar nobeden ne bo pojedel?“ utegne kdo vprašati.

Res je, da pameten človek ne bo žive ikre pojedel, vsaj vedoma ne, ali koliko sto in sto potov je, po katerih lahko ikra pride v človeka. V nekterih krajih imajo ljudje navado, da jedó sirovo mesó, bodi si svinjsko ali goveje, ker je res tečno in celó zdravniki ga priporočajo slabim otrokom ali ljudém, ki so po hudih boleznih oslabei, da poprej k moči pridejo. In kako lahko je mogoče, da človek z mesom vred povžije tudi ikro, skrito v mesu. Se vé, ako je mesó posuto z ikrami, nihče ga ne bo pojedel, ker se vsa-

cemu gnjusi, ali tù je dosti ena sama, ktero človek ni opazil. Znano je, da mesarji, kuharice in gospodinje, ako delajo klobase ali druge mesne jedi, pokušajo sesekano meso, če je že dosti slano ali poprano in skušnja uči, da posebno mesarji, kuharji, deklet in gospodinje bolehajo za trakuljo. Že pred 40 leti je prerajtal dunajski zdravnik Vavru, da vsaki četerti človek, ki ima trakuljo, je ali mesar ali pa kuhar in pri vsem tem je med tacimi bolniki več ko polovica ženskih, berž ko ne zató, ker imajo pri nas večidel same v kuhinji opraviti, nekaj pa tudi, ker so sploh bolj snedne in laskerne od moških.

Nadalje, kakor lahko ostane ikra v posodi, v kateri smo hranili ikravo meso, kako lahko se prime noža, s katerim smo tako meso rezali! Iz posode ali z noža pride na druge stvari, postavim na kruh, ki smo ga odrezali z istim nožem in ga nismo poprej obrisali. Kako lahko se tudi prime sluznata ikra persta na roci in od roke do ust ni daleč. Dosti je, ako imamo tako meso pri hiši, ikra se na to ali uno vižo lahko zanese do ust, posebno ako so otroci pri hiši, ki sploh radi stikujejo po kuhinjah in shrambah.

Opomniti pa moramo, da meso, ako je še tako ikravo bilo, ni več nevarno, če je pečeno, kuhano, prekajeno ali presušeno, ker vročina, dim, sol itd. zatarejo v ikrah življenje. So celó ljudje, ki jim pečeno ikravo meso bolje diši kakor zdravo. Nevarno je le sirovo meso, pa tudi premalo presušene klobase.

Kakor pa človek od svinjske ikre dobi ozko trakuljo, ravno tako postane prešič ikrav, ako požre zrele člene te človeške trakulje. Da prešič lahko dobi vse take člene, tega mi menda ni treba dokazovati; vsaki, ki pozna prešičevo nesnažnost in požrešnost, mi bo rad verjel.

Brezkaveljčasto trakuljo je še le Küchenmeister ločil od ozke; poprej so mislili, da je to le stara ozka trakulja, kateri so izpadli kaveljci, ravno tako, kakor staremu človeku izpadajo lasje. To so mislili to-

liko bolj, ker niso poznali njenega mehurnika. Bili bi znabiti že poprej zvedeli, da niste enaki, ko bi se ne bili deržali samo tega, kar so imeli domá pred očmi, temuč da bi se bili ozirali tudi na to, kar so pripovedovali popotniki iz Afrike. Kdor je bil v srednji Afriki, je vedel povedati, kako navadna je ondi trakulja, tako da ondotni ljudje mislijo, da ni zdrav, kdor je nima. Pa vendar ondi ne jedó svinjskega mesa. — Toliko več pa pojedó sirove govedine in ovčenine. Ondotni Evropejci in Mahomedanci ne poznajo te nadloge, dokler se zderže sirovega mesa. Še le pred dvema letoma je dokazal Leuckert, da ikra te trakulje živi v govedi in v ovcah. Od dveh telet, katerim je dal jajca omenjene trakulje, je eno dobilo toliko iker, da je poginilo. Drugo tele je zaklal čez tri mesce, ikre so bile zrele in razločne od prešičjih, bile so brez kaveljnov.

Rekel bo znabiti kdo: Vidil sem že ikravo svinjino, ali nikoli še ne ikrave govedine.

Res je, da govedina nima navadno toliko iker, da bi v oči zbadale, ampak le bolj posamezne. Temu se pa ne bomo čudili, če pomislimo, da govedo ni tako nesnažno in požrešno, kot svinja. Govedo le na paši s travo vred pojé kako jajce in to bo najlože v tacih krajih, kjer travnike, ali sploh zelišča polivajo z gnojnico. Ravno zató pa, ker goveje ikre niso tako očitne, so še bolj nevarne, ker jih lože zgrešimo. Na vsaki način je najbolje, sirovega mesa nikoli ne jesti, bodi si že svinjsko ali goveje.

Da je trakulja velika nadloga za človeka, to je gotovo. Sicer ne terpé vsi ljudje enako; so bolniki, katerim trakulja ne prizadeva nobenih bolečin, drugi so pa, ki terpé neznane bolečine. Ljudi, ki dolgo bolujejo za trakuljo, se prime na zadnje neka bolezen, ki je podobna bledici (Bleichsucht), posebno čutnice ali živci so slabi in razdražljivi, bolniku pogosto šumi v ušesih, terga ga po udih, slabosti ga obhajajo, celó božje ga časih meče ali se mu pa še celó pamet

zmeša. Najbolj je v taci boleznih zvedenega zdravnika za svet poprašati, ker če bi si tudi bolnik sam znal odpraviti trakuljo, bi si vendar ne vedil pomagati v drugih boleznih, ki večkrat izvirajo iz trakuljine in so še bolj nevarne kakor trakulja sama.

Že zgor smo rekli, da je tudi človek časih ikrav in po tem, kar vemo zdaj od iker, moramo soditi, da so tudi te ikre postale iz trakuljinih jajec. Ikrav človek je na to ali uno vižo dobil trakuljina jajca v svoj želodec, ravno tako kakor ikrav prešič. Še vé, da človek ne bo vedoma pojedel taka jajca, ali vendar je mogoče, da jajce pride nevedoma človeku v usta in iz ust v želodec. Zreli členi ne gredó od trakuljavega človeka samo z blatom, ampak večkrat tudi sami za-se, tako, da človek za to še ne vé, postavim v spanji. Pa kaj še! Opazili so, da imajo taki členi v sebi nekako življenje, da se gibljejo in premikajo. Kakor polži ležejo dalje in ne samo po nočnih posodah, ampak tudi po postelji in celó po steni in med tem, ko lazijo okoli, iztresajo iz-se jajčka. Kako lahko se torej zgodi, da se prime v spanju tako jajce človeku na roko in že smo enkrat rekli, da od roke do ust ni daleč. Razun tega naravnostnega pota so pa mogoča še druga pota. V večih krajih polivajo z gnojnico zelišča, postavim solato, ktero mi sirovo jemo. Eno jajce se je prijelo solate, človek ga pojé in dobí ikro. Leuckart celó misli, da trakuljav človek lahko postane ikrav, ako-ravno ni trakuljinega jajca pojedel. Ako se namreč takemu človeku v želodcu vzdiguje, da mora bljuvati, prestopijo pri tej priložnosti zreli trakuljini členi iz črevesa v želodec.

Ta ali uni bi znal na to odgovoriti: Pa kaj za to, če imam tudi ikro v mesu, saj to ne škoduje zdravju. Koliko jih ima časih prešič, pa se vendar dobro počuti. Res je, da ikra, ako je le v mesu, ni ravno nevarna zdravju, ali ikra ne živi zmirom v mesu, ampak pride časih tudi v drob, postavim v jetra,

v pluča, v serce in celó v okó in v možgane, in na teh zadnjih dveh mestih vzrokuje večkrat bolezni, ki se ne dajo ozdraviti. Gräfe, slavní zdravnik za oči je ozdravljál že blizo 60 ljudi, ki so imeli ikro v očéh. Ako je ikra v sprednjém očesnem predalcu, namreč pred lečo, ne vzame sicer človeku vidú popolnoma, ampak ga le slabí, in taka ikra se dá izrezati ravno tako, kakor „mrena“, in človek potem zopet zadobi vid. Ako pa ikra tičí v zadnjem predalcu, to je, za lečo, ne dá se ozdraviti, in tako okó zgubi počasi vid popolnoma.

Ako pa ikra zaide v možgane, pokažejo se druge bolezni. Takemu človeku se v glavi vertí, glava ga boli, zapušča ga um in spomin, časih celó obnori popolnoma ali pa celó nagloma umerje vsled te bolezni.

Pristaviti pa moramo, da kar se je do zdaj zvedelo in poskusilo, le ikra od ozke trakulje živi v človeku; ikre od brezkaveljčaste trakulje do zdaj v človeku še niso zasledili, berž ko ne ji človeško truplo ni po godu in to je velika sreča za človeški rod.

Na koncu moramo še govoriti od neke živalce, ki je še le v najnovejšem času bila spoznana, da je nevarna človeškemu zdravju, namreč lasnica ali trihina (*Spiralwurm*). Lasnice so majhni, kakor las tenki červički, ki jih s prostim očesom komaj moramo razločiti, ker njih pet še le meri eno čerto. Ti červički so zaperti v okroglih apnenih pušicah ali škrinjicah in ležé raztreseni med mesnimi vlakni, in tako meso je viditi, kakor bi bilo belo-pikasto. Teh lasnic je časih vse polno v mesu; Leuckart je vidil lasničevo meso, ki je v enem lotu imelo čez 100.000 tacih belih pik. Tega novega sovražnika poznamo še le od letá 1835. Odsihmal do danes so se natoroznanci mnogo ukvarjali s to živalco in zdaj vemo od nje to-le:

Mesne lasnice niso popolnoma razvite živali, razvijajo se še le, ako pridejo v čreve kake druge ži-

vali. V črevesu se odpró omenjene pušice, červiči padejo iz njih, prav hitro rastejo in že v 24 urah se plodijo. Ženske lasnice so za polovico večje od moških in mlade se izležejo že v maternem telesu, in se rodé šesti dan žive. Te živalce se v črevesu vedno gibljejo, vijó kakor kače ter dražijo čutljivo črevo tako, da se večkrat vname. Žival, ki je dobila lasnice v se, sprehaja vročina, ne ljubi se ji jesti, trebuh ima napet in boleč. Nektera to bolezen lahko prestane, nektera pa tudi vsled nje pogine. So pa razun človeka skor vsi sesavci podverženi tej bolezni, postavim: pes, mačka, kuna, podgana, miši, zajci, morski prešički, teleta, prešiči, celó kure in golobi. V vseh teh živalih se je v črevesu pokazala lasnica, ako so jedli lasničevo meso. Leuckart je dajal psu lasničevo mesó in berž so se pokazale v njem črevesne lasnice. Da bi se prepričal, ali se bodo te črevesne lasnice spet spremenile v mesne, zató je zaklal psa, in njegovo črevo, polno teh lasnic, je dal zdravemu prešiču, ki ga je prav rad pojedel. Že drugi dan je prešič zbolel, vnela se mu je trebušnica. Jestí ni hotel, pobesil je glavo in rep, kerčil je trebuh in z zobmi je škripal. Čez nekaj dni mu je bilo takó hudo, da se je vlegel, huda vročina ga je kuhala in hudo ga je žežalo. Osmi dan mu je toliko odleglo, da je spet jedel, ali čudno ga je bilo gledati, če se je premikal, zadnje noge mu skor nič niso služile. Čez nekoliko dni je popolnoma ohromel, ni se mogel premikati in ležal je kakor mertev. Noge so bile terde in boleče; če so ga postavili na noge, prec je spet omahnil in padel na tla, njegov glas je bil hripav in bolj ovčjemu ko svinjskemu podoben. Vsaki dan so pričakovali, da bo poginil, ali vendar se mu je obernilo na bolje, prišel je bolj k moči, rad je jedel, tudi je poskušal hoditi, pa ni šlo; enekrati se je prestopil, pa se je spet prevern timer. Znabiti bi bil popolnoma ozdravel, da bi ga ne bil Leuckart znanosti za ljubo zaklal.

Ko ga je razparal, je vidil, da je bila trebušnica hudo vneta, ozke čreve so bile ko v klobčič zvite, ali sicer zdrava, nobene lasnice ni bilo v njih viditi. Ko je pa košček mesa pregledal pod mikroskopom, začudil se je nad množico lasnic. Lasnica je ležala tik lasnice, vse enake velikosti, toda pnene pušice še nobena ni imela. Leuckert je prerajtal, da je prešič imel v mesu okoli 13 milijonov lasnic. Te lasnice, ko so popotovale iz črevesa v meso, prešiču so napravile trebušnično vnetje in pozneje hromost.

12. januarja 1860 so prinesli v draždansko bolnišnico 20 let staro deklo. Že od božiča je bolehal in o novem letu se je vlegla. Bolezen se je začela v tem, da je bila dekla slaba, klaverna, ni mogla ne spati, ne jesti, bila je zapečena, vročina jo je kuhala in hudo jo je žejalo, trebuh je bil napet in boleč. Zdravniki so mislili, da ima „tifus“, akoravno ji vranica ni otekla, kar je znamenje te bolezni. Čez nekoliko dni jo je jelo meso, posebno na nogah in rokah, strašno boleti, reva je noč in dan stokala, roke in noge so bile v komolcu in v kolenu terde in nazadnje so ji noge otekle, — 27. januarja je umerla. Ko so jo razparali, našel je zdravnik Zenker v njenem mesu in tudi v črevah vse polno lasnic in še le zdaj je zvedel vzrok te čudne bolezni in smerti. Zasledovali so dalje, odkod da bi bila dobila lasnice, in Zenker je zvedel, da so v hiši, kjer je služila dekla, nekoliko dni pred začetkom njene bolezni prešiča klali. Zenker je v suhem mesu istega prešiča še našel lasnice, in zdaj je vedel, od kod da ta čudna bolezen. Dekla, ki je bila znana, da je laskova in snedena, je jedla sirovo meso zaklanega prešiča, in reva je morala s smertjo plačati svojo sladkosnedost.

Pozneje se je tudi zvedelo, da je zbolel tudi mesar, ki je tega prešiča klal, na ravno tej bolezni; pa je le mislil, da se je pri klanji prehladil. Tudi

on ni mogel ne noge, ne roke vzdigniti in še le čez tri tedne je ozdravel.

Od tihmal so zdravniki že večkrat imeli s to boleznijo opraviti in bolniki so bili: mesarji, kuharji, dekle, gospodinje in otroci, in skor vselej se je pokazalo, da so jedli ali sirovo ali premalo presušeno meso ali klobase.

Iz vsega se vidi, da ima človek v sirovem mesu veliko, sicer majhnih ali hudih sovražnikov. Dosti dolgo so nas mučili, ali poznali jih nismo, zdaj je poznamo in naša skerb mora biti, da se jih obvarujemo, ker:

Zdravo teló,
Najboljše blagó.

Fr. Erjavec.

IV.

Ozir po Goriškem in teržaškem Primorji. *)

(Spomini na velike šolske počitnice 1863.)

Kmalo zunaj Ogleja se ločimo od ceste, ki nas je od Gorice doli pripeljala. Po neizmerni planjavi in ravni cesti koračimo čversto naprej. Zelo v enaki daljavi ena od druge so nam farne vasi: Terzo, Cervinjan in Strasoldo. Kmalo naprej od zadnjega kraja prestopimo beneško mejo, da pogledamo v terdnjavo Palmanuovo. Vedno više nam postaja dolga rajda velikanskih snežnobelih planin, ki se vlečejo kaj mogočno gori za okolico videmsko in staromeško. Mislim, da je med njimi kranjski Triglav eden največih korenjakov.

Palmanuovo (Palma) leži na ravnem polji; vendar je čisto nič ni viditi iz daljave; tako dobro je zavarovana. Ko se pride v njeno neposredno bližavo, spusti se cesta polagoma nazdol in nas pripelje krog malega griča, ki pa je prav za prav že terdnjavsko predzidje. Močna in visoka ograja iz terdnih hrastovih kolov zapira neprijatelju vhod. Koj naprej se veže z nasipom močni zid, ki preprega cesto; čversta vrata zapirajo ga o času nevarnosti. Skoz

*) Pot po Goriškem in romanje v Oglej se nahaja v IX. zvezku „slov. Večernic“ str. 53.

te duri smo prišli do velike vojaške stražnice, ki prednjo terdnjavo varuje; pokaže se nam pa tudi zdaj močni nasip, ki glavno terdnjavo obdaja. Globok prekop in nasip deržita okrog in krog mesta, da se prekop lahko z vodó zalije in napolni. Po dolgem mostu, ki derži čez prekop, pridemo še le do pravega terdnjavskega vhoda, ki je napravljen iz rezanega kamna in kaj močnega obzidja. Zapira se s tremi kaj močnimi durmi. Zdaj pridemo v nekak dvor, kjer je zopet velika stražnica, za novo obrambo vravnana. Še ene duri moramo prekoračiti, in potlej še le smo v Palmanuovi. Začudi se človek, ki le-sem pride, kako se na enkrat v tako velikem mestu nahaja, od ktereга iz daljave nič vidil ni. Ravna ulica pelje nas naravnost doli na glavni terg, kjer se prepričamo, da je móгла Palma vsa po enem načertu sezidana biti. Misli si, ljubi bravec! velik in ravno okrogel prostor, ves z belimi drobnimi kamenčki nasut; — opaši ga za krajem okrog in krog z dvo-verstnim drevoredom; koj za drevoredom enako na okrog čuj v plitvem vodotoču pohlevni potočič šumljati; zdaj okleni popisane reči v tej obliki zopet z široko cesto in zastavi za cesto zadnjič v enaki meri lepa mestna poslopja v kolobar, in naslikano imaš podobo glavnega Palmanovskega terga. Pa to ni še vse. Vstopi se poslednjič ravno vsred terga. Tukaj stoji skalnat vodnjak; vzdiguje pa se tu tudi visok tanek jambor, z debelo pozlačeno kroglo na verhu ozaljšan, raz ktereга o vojaških svečanostih in raznih prilikah ponosno cesarska zastava v zrak vihrá. Od tega jambora vidiš hkrati vse terdnjavske duri, ob enem pa tudi tukaj ugledaš, kako se od okroglega terga v enakem razmerji zvezdnim žarkom enako 6 ulic loči in mesto prerezuje. Vsak ulični vhod kinčita na stranéh dva skalnata kipa na visokem stojalu. Viditi so tu podobe slavnih vojniških mož. — Mestna cerkev se nahaja v versti poslopij, ki terg obdajajo. Lepa je od zunaj, še lepša pa od

znotraj, krasno okinčana in z zalimi lepotijami obilno nadana; res, pravi tempelj božji. Ne mudi tudi ti, dragi bravec, potruditi se va-njo, ako te pot tvoja kdaj le-sem pripelje.

Po enako zavarovani poti, kakor smo dospeli v Palmo, zapustimo tudi taisto z vročimi željami: naj bi prebivavci njeni in vsi ostali Lahi spoznali, da „pamet je boljša ko žamet.“

Gladka in ravna cesta pripelje nas od Palme v kaki poli ure zopet na mejo beneško-primorsko. Perva vas, v katero dospemo na tej poti, je Visko. Leta 1848. so trobili tudi njeni prebivavci z Lahi vred v en rog; dá, spozabili so se bili celó tako daleč, da so iz oken na mirno memo popotujoče verle horvaške graničarje streljali. Al hudo so jo bili skupili. Jugoslovanski junaki so jim poplačali s požarom njih gerdo početje; le čudo, da jim cele vasi niso bili raztolkli in raznesli. Zunaj Visk'e ugledaš še zdaj k desni ceste pod gosto akacijevo senco z zeleno rušnjo obraščeni in s priprostim lesenim križem ozaljšani grob, kjer počiva daleč od svoje mile domovine o tisti priliki od Lahonov ubiti cesarski stotnik. — Skoz sprelepo okolico pridemo naprej v vasi Verso in dalje tje v poštno postajo Romans. — Veliki del Furlanije smo vidili že dozdej, ker premerili smo jo na tri strani. Zapustivši Romans nočemo se več poverniti proti bližnji Gradiški, kateri kraj kakor tudi obširni del goriško-primorske kronovine po sedanjem popotvanju že precej dobro poznamo. Mika nas pa, ozreti se zdaj tudi še po onih predelih, od katerih poje „Gerlica slovenska“ rekoč:

„V sinjega morja zerkalu —
Čudapolnem ogledalu,
Se primorski kraj blišči,
Z brežčiki prijaznimi;
Tud to je slovenska zemlja.“

Mika nas, ponovimo še enkrat, ozreti se nekoliko tudi po teržaško-primorskem krogu.

Zunaj Romansa se kmalo razcepi cesta na dva štremena. Levi derži na Gradiško, desni nas pa naravnost pelje doli proti železničini postaji Zagrad (druga postaja od Gorice proti Terstu), ktera vas stoji na mičnem bregu nekoliko naprej od Gradiške in unkraj Soče, čez katero je tukaj most na ladijah narejen. O zgodnjem jutru me je peljal „lukamatija“ odtod naprej; zakrivala mi je tedaj še temna noč k desni lepe ravnine furlanske, k levi pa gričnate okrajne pustega Krasa. Pervi svit jutranji me je pozdravil poleg Teržiča (Monfalkone), kjer je tretja postaja od Gorice, in kamor ozdravljivi žvepleni viri mnogo bolnikov od raznih krajev v toplice privabijo. Naj bi vsem teknili in pomagali k čverstemu zdravju! — Od Teržiča derdramo veselo naprej in kmalo se nahajamo zopet na slovenski zemlji. Pač radi bi bolj natanko pogledali to in uno reč, to in uno okolic; al urni hlapón, kakor hitro nam pokaže kak kraj, tako naglo nam ga zopet odmakne. Zlasti teržič Divin (Duino), ki derzovito stoji nad visokimi pečinami morske obali, kima nam prijazno nasproti, in nas vabi k sebi; ali urni hlapón se ne zmeni za tó, urno nas odpelje naprej in le gredé zavpije konduktér: „Nabrežina!“

Tukaj si podajata dunajsko-teržaška in veroneško-teržaška železnica roko. Kmalo zažvižga zopet hlapón in v velikem ovinku zavozí nas tje okoli nabrežinske vasi. K desni zdajci se nam razgerne neizmerna mokra morska planota, po kateri belim labudom enako barke razne velikosti proti Terstu in zopet od Tersta proč jadrajo. Postaja Grinjanska, kakor tudi ona nad krasno, še le zadnja leta od svitlega nadvojvoda Ferdinanda Maksimilijana na stermi obali morski pozidano palačo miramarsko, nas le male trenutke zadržujete; prijazna Barkola k desni pod nami kar

memo smukne; dva podzemeljska prerova kažeta nam nekako grozo svojih tmin, in pri kraji smo; — teržaški kolodvor šteje nas med svoje.

Najprej sem se napotil proti cerkvi novega sv. Antona, kjer sem upal najti svojega preserčnega znanca T. T., s katerim sva še od presrečnih časov mladostnih let v iskreni prijateljski zvezi. Ogle dal sem, še preden sem prijatla poiskal, kolosalno cerkev sv. Antona, ki je v verskem oziru središče teržaških Slovencev. Ta cerkev je delo novejših časov in ima mnogo umetnih podob. — Iz cerkve prišel sem zdajci našel svojega prijatla, ki me je prijazno sprejel ter bil koj pripravljen, da mi razkazuje znamenitosti teržaške. Peljal me je tako, da sem pregledal že dopoldne po večem celi Terst. Po mnogih ulicah in memo krasnih visokih poslopij in palač sva prišla najprej gori k sv. Jakopu, ktera cerkev stoji na lepem in ravnem prostoru verh griča, na katerem neki teržaška burja sosebnost razgraja. — Tudi ta cerkev, v bizantinskem slogu postavljena, je delo najnovejše dōbe. V stavbi je nekoliko enaka oglejski cerkvi; oprava notranja je posebno lična, snažna in vse hvale vredna. Spred cerkve se sprelepo vidi okolica in fara Škedenska (Servola) z škofijskim gradom; dalje razprostira se zaliv mileški in unkraj njega stoji talijansko mestice Mile (Mugia). Še naprej odpira se razgled proti Istri. — Od sv. Jakopa smo šli proti kapucinskemu samostanu. Lepšega prostora pač niso mogli najti za ta tudi še le novi konvent; zakaj odtod spregleda človek skoraj ves novi Terst. Dvastolpna cerkev novega sv. Antona z visoko kupljo; kolosalna bolnišnica, barkostaja, kolodvor, lazaret, Miramare, celo morsko obrežje nad mestom in blizo doli do Nabrežine z mnogimi krasnimi gradiči, verti in nogradi, — vse človeku miglja v mnogoverstni spremembi ob enem pred očmi.

Od kapucinskega samostana pridemo mimo or-

jaške terdnjave do stolne cerkve sv. Justa. Prestaro je viditi njeno obzidje. V sredi zvonikovi vidimo skoz železno ograjo dva stara stebra, ki sta podpirala še o časih Rimljanov neko pagansko svetišče. Stolna cerkev nam o navadnih časih nič posebnega se kaže; ali o večih godovih in praznikih, ko se njeni stebri žarijo v rudečih pregrinjalih in nataknejo se po njih bogatopozlačeni, mnogolučni svečniki, takrat postane ona res krasno svetišče, ki mu ga ni kmalo para. V tej cerkvi hranijo se v stranski kapeli na evangeljski strani svetinje cerkvenega, mestnega in škofijskega patrona sv. Justa, tukajšnjega rojaka, ki je okoli leta 303. po Kristusu zastran sv. vere prejel venec mučeništva s tem, da so ga blizo današnjega svetilnika na težke svinčene kosove natvezenega, v morje potopili. Na epistelski strani počiva v stranski kapeli rajni španijolski kralj Don-Karlos, le predobro znan od one nesrečne španijolske domače vojske, ki jo je imel s svojo svakinjo Kristino zastran nasledništva v vladarstvu. Različno je sodil svet njegovo početje, ki se je skončalo s tem, da je zapustil domovino, živel večidel v Terstu, kjer je tudi končal tek svojega življenja. Po našem priprostem mnenji je imel on prav; kajti opiral se je na stare španske dedišne pravice. — Pa sedanji svet in pravica! — ta dva sta si večkrat tako daleč narazen, kakor južni in severni zemeljski tečaj. — Od stolne cerkve imamo poleg škofijskega semenišča zopet lep razgled na staro mesto. Gremo doli proti njemu in pridemo najprej do nunskega samostana; dalje do jezuitske cerkve. Popisati vam, dragi bravci! lepoto tega nekdanjega samostanskega svetišča, ki je bilo nedavno prenovljeno, si moje pero nikakor ne upa; zakaj tû nahajamo umotvore, ki se vidijo le redko kje. Lepše zidane in bolj ozaljšane cerkve si človek skoraj ne more misliti in želeti. Prilična je nekoliko ljubljanski stolni; vendar jo v marsikakem oziru še prekosi. Oltarji so

res čudovito zali, vsi iz žlahtnega raznobarvnega marmeljna zdolbeni, eden lepše memo družega. Res! veselje se je znajti in ozirati v takem prekrasnem tempeljnu Gospodovem. — Ta cerkev je sedaj farna.

Blizo jezuitske cerkve stojé v tesni ulici pre-stara vrata, ki se že sto in sto let ustavljajo ostremu zobu časa. Ne vém, ali je bil tù eden izmed starih mestnih vhodov, ali kaki slavolok; gotovo je, da še stari Rimljani so hodili pod njim. — Od jezuitske cerkve sva se podala s prijatlom po raznih ulicah doli do velikega terga, ob katerem stojí cerkev sta-rega sv. Antona. Vsaki čas dneva, zlasti pa okoli poldanske ure, nahajaš tu toliko vrenje ljudi, da je po pravici nekđaj priletni Kranjec rekel: „Jaz se le čudim, kako iz te gnječe vsaki pot k svojemu domu najde.“ Ljudi raznih narodov in jezikov srečaš tukaj, pa prepričaš se tudi resničnih besed rajnega dra. Prešerna, ki je pel:

„Največ svetá otrokam sliši Slave.“

Kdor noče verjeti, da v Terstu nadvladuje slo-venski živelj, naj se edino le sprehaja po ulicah nje-govih, in jasno mu bo pred očmi. Še vé, Slovan je kroták in pohleven, ne šopiri se in ne vpije; al žalibog, te lepe lastnosti so mu le v škodo, ker se po tem takem le prerad tujec vêde gospodarja v nje-govem milem domu. — Naprej pojmo zdaj doli do barkostaje, kjer nas umetno napravljeni „Mollo San-Karlo“, široki kamniti cesti enako, pelje daleč tje v morje in med verste brodovja. Velikanski par-niki se tu poleg majhnih barčic ponosno zibljejo v sinjih morskih valovih. Stotero jambor šterlí enako gostemu suhemu gozdu v zrak; jadra se presušajo; z zastavami veterc igra itd. — Tukaj vlečejo mor-narji med veselim petjem po vervéh iz dna bark razno blago, tam nasprotno vkladajo mnogoverstno robo v njihove doljne predele. Povsod veselo delo, povsod marljivo gibanje. — Ako poprosiš, smeš tudi y to ali uno barko; zlasti na „Llojdovih“ parnikih

vidiš toliko lišpa in berhkote, in v njih notranjih prostorih in sobah toliko dragocene oprave, da se boš čudil, kako ljudje nevarnim morskim valovom take lepote zaupajo. — Ob raznih morskih obrežjih in tudi tukaj na „Mollo San-Karlo“ te vabijo zarujaveli gondolierji v svoje lahke ladvice, da bi te prebrodili doli do svetilnika in na druge lepe primorske okrajine. Do svetilnika peljati se slednjemu svetujem, kajti od tam po daljnogledu vidimo daleč doli na morje in po ogledanju tudi zapopademo, zakaj svetilnikova obilna svitloba o nočnem času zdaj bliši, zdaj zginjuje. Ob prostornem podnožji svetilnikovim ugledamo dalje na okrog izpostavljene velikanske topove, ki iz svojih tamnih žrel proté smert in pogubo prederznemu neprijatlu. Od tod se tje do Lazareta tudi o vojskinih in nemirnih časih posebno zvečer potegne železna veriga in se s tem barkostaja zapré.

Naprej gor od „Mollo San-Karlo“ sega iz morja globok prekop daleč med hišami noter proti cerkvi novega sv. Antona. Po njem se tedaj lahko barke privozijo prav v sredo mesta. Čez ta prekop je napravljen železen most „ponte rosso“ imenovan, ki se lahko odpira in zapira, kedar je treba voziti barke ven ali noter. Ob tem prekopu in blizu cerkve novega sv. Antona se zida ravno zdaj novo — če se ne motim — armensko svetišče, ki bo neki okoli milijona goldinarjev stroškov stalo. Razni napisi cirilski so napravljeni po vnanjih stenah.

Od visoke začrnele terdnjave znad mesta doli zagermi zdaj po vsakdajni navadi en strel iz topa, da se tla potresejo pod nami. Dvanajst namreč je. Od stolpov cerkvenih zadoné zdaj poldanski glasovi angelskega češčenja.

Perve poldanske ure v Terstu včasih solnce silno žge in pripeka, torej tudi ulični šunder malo po malem preneha. Meni vendar ni dovolil čas veliko posedati, ker namenjen sem bil ven na pokopališče,

ki je uro hodá zunaj mesta. Odkar sem bil namreč zadnjič v Terstu, pokosila mi je tù nemila smert dva izmed bližnjih sorodnikov in položila je v hladno krilo černe zemlje. Spodobilo se je torej, ker jih na svojo veliko žalost nisem več našel v življenji, da jih obiščem saj na grobu. — Memo cerkve sv. Jakopa gori vodi nas pot in potem naprej večidel med visocimi zidovi mnogoverstnih vertov. Precej dolgo se vleče pot, preden se pride do pokopališč; — ima namreč vsaka verska ločina, in — če se ne motim — tudi vojaštvo svojo posebno božjo njivo. Katoličansko pokopališče je prav veliko in ima v sredi kapelico, posvečeno sv. Ani. Mnogo mnogo krasnih spominkov nahajamo tu, ktere je postavila ljubezen svojim ranjim. Severna stran pokopališčina je omejena od dolge verste podzemeljskih rak, ki so lastnina teržaških bogatinov in velikašev. Nad temi rakami sloni na kamnitih stebrah visoko obstrešje in tù moreš se sprehajati kakor v dolgem hodišču. Spominek se verstí za spominkom, eden lepši in dragocenejši memo družega. Pomudil sem se nekoliko pri grobih ljubih rajnih, stopil tudi k gomili rajnega knezo-škofa Ravnikar-ja, rojenega Kranjca in slovenskega pisatelja, in želel o odhodnji iz tega tihega kraja vsem tù počivajočim večni mir v grobu, večne sladkosti pa v sv. raju.

Nazaj gredé proti Terstu srečeval sem pogosto kmečke žene in dekleta — po domače zvane „mandarjerke“ — iz bližnje okolice, ki zjutraj nosijo na šibkih osličih kruh, zelenjavo in druge poljske pridelke v mesto na prodaj. Opravljene so te osebe večidel v črna oblačila, snežno-bele rute za vratom in pêče na glavah. Prav dobro se jim ta noša podaja; pa so večidel tudi prav berhke osebe, belorudeče-lične, kakor bi mleka in kervi skupaj zmešal. Ene so jahale po ženski šegi, druge so šle peš.

Zopet smo v mestu. — Se vé, da se pri tolikih znamenitostih v enem dnevu Terst ne dá ves pre-

gledati; kdor nima zadrege in že le-sem pride, naj se zamudi saj dva ali tri dni! Saj ima Terst tudi dovolj iskrenih rodoljubov in domorodcev, ki mu bodo radi to in uno razkazovali. Tudi jaz bi bil rad še en dan pohajkoval, ali čas! ta včasih nemilostno priganja naprej; tako tudi mene. S težkim srcem se poslovim od prijatlov. Sedma ura odcinka, hlapon zaberlizga, in že smo ven iz kolodvora; že nas tira soparna moč v urnem teku memo Barkole, Miramara in Grinjane proti Nabrežini. Večerni veterc je prijetno igral z morskimi valovi, šibki mesečni serp pervega krajca pa je prekrasno srebernil s svojo blede svetlobo neizmerno vodeno planoto. Sprelep je bil ta prizor, in veliko prenašlo je minulo! — Ko smo zakrenivšim proti Nabrežini, se je mesec tudi pomaknil za gore, in zdajci je zagernila črna noč pusti Kras ter zakrila nam tako njegove z belim skalovjem nasute razprostrane poljane in griče. — Poleg Ležeč previhral je z nami hlapon mejo teržaško-primorsko-kranjsko. Škoda, da smo bili zaviti v krilo temne noči; saj nekatere večje in znamenitnejše kraje notranjo-kranjske bi bili, akoravno le v hipu, viditi zamogli. Pozno uro dospemo v Ljubljano, ki je postavila takrat mejni kamen našemu ogledu in popotovanju. Torej, srečno dragi moji bravci in spremljevalci!

Jož. Levičnik.

V.

O plesu iz vsakdanjega življenja.

V Gorici velikonočni torek 1864. — Hvala Bogú, zopet smo doživeli veselo veliko noč. Aleluja, Kristus je od mertvih vstal. In kakor upati smemo, vstal je tudi marsikak grešnik iz groba svojih pregreh in se sedaj zopet veseli v preserčnem naročji našega Gospoda Jezusa Kristusa, ki je za nas kot najboljši pastir do zadnje kapljice svojo presveto kri prelił. Aleluja! z veliko nočjó se poslavlja od nas tudi otožnost zimskega časa, cela narava se zbuja in se berzo na noge rahljá; kmali, kmali se bo odela s svojo pomladansko odejo; kmali se bo ovenčala kot krasno prerojena nevesta z venci in šopki dobro dišečih in čudno opisanih cvetličic. Aleluja in veselje! tudi godci in piskači razpravljajo in čistijo že svoja orodja in ubirajo strune, že se vadijo za „Walzer“, za „Polko“, za „Mazurko“, za kaj tacega in enacega. Pač veselje in zopet veselje! zakaj zopet se bo plesišče odperlo, brejarji se bodo zopet razstavljali, in sukala se bo zopet vesela rajda plesavcev in plesavek skoraj tako hitro in naglo, kakor una truma brezskerbniñ otrôk na konjih lesenih imenovanega „Ringspiela“, se vé da med gorečim ukanjem in ploskanjem: juhuhu! hopsasa! — Čudno, pač čudno: plesišču, godcem in piskačem ve-

selo aleluje odpevati! Mogoče, da si bode celó kdo bravcev misliti utegnil: Blezo je moral nekdej sam hud plesavec biti, ker o plesu tako uka in za njim stare sline cedi. Kdor sicer moji besedi zaupa, naj le zvesto posluša, kar semkaj iz vsakdanjega življenja pridenem v svarilo sedanjim plesavcem in plesavkam. — Še cvetečemu mladenču in sinu precej premožnih starišev mi ni manjkalo ne denarja, ne priložnosti, v družbi naših boljarjev udeleževati se plesov in balov, kakoršnih se žalibog na Goriškem preobilno obhaja. Toda udeleževal sem se jih le redko kedaj, in takrat le toliko, da sem resno stal na strani sobe ali na robu brejarja, in pa skerbno opazoval, s kom se ta ali uni suče, kako je ta ali una odeta v žido ali „kambrik.“ Res smešne opazke mladenča, ki svet le po nedolžnem obličji pozná. Kar mi je pa pri tacih priložnostih nekako čudno otožnost obujalo, bilo je še marsikaj, kar sem pri plesu viditi in slišati utegnil: namreč viditi, kako se plesavci in plesavke še bolj trudijo in mučijo, kakor bi kopali ali osipali žlahne tertice po dornberških bregovih; viditi, kako plesavcu in plesavki persi vstajajo in vpadajo kot nemirni valovi pod jezom ali za tekočimi kolesi našega domačega mlina; — viditi, kako on in ona upešana, rudeča ko kuhana raka na strani stojita, si neprijetni sopar s „facoletom“ odganjata, ali pa si zavoljo tega celó odkladata svoje bolj poverhno oblačilo; — viditi, kako on in ona kakor žabi brez luže zevata oziraje se sèm ter tjà po kaki pijači, čeravno jima ni manjkalo vode po čelu, po obrazu, po vsem životu tako, da sta bila celó skozi oblačila premočena; — in tudi še viditi, kako da se nekteri nepremišljeni plesavci še vroči in potni z vinom in z vodo zalivajo in hladijo.

Kolik strup da je telesnemu zdravju vse to in enako, kar sem pri plesih in balih zapaziti utegnil, to sem takrat premlad in brez skušnje premalo še spoznal. Tudi nisem v tistih letih jasno zapopasti

zamogel, zakaj ni bil tudi zadovoljen ne s plesom ne s plesavci tačasni kaplan moje rojstne vasi, sicer celi soseski priljubljen gospod. Oči so se mi s časom odperle, spregledal in razumel sem vse to v poznejih letih, ko sem še kedaj na svoj stari dom zahajal, ter po tem in unem iz rajde nekdanjih plesavcev in plesavek popraševal in mi je bilo rečeno: Umerl je, umerla je, morda ga je ples pred časom iz tega sveta spravil. Pač mora človek pri tacih prevdarkih sam čmeren in otožen postati, ko se rado ali nerado iz blede sedanjosti zamakne v pretekla leta pomladanske, cveteče, srečne, vesele minulosti, in ko osamljen ko ptica sredi puščave tuhta spramenljivi tek časa in celó prištetí mora tudi marsikoga iz svoje lastne rodovine tem, ki jih je žrelo plesa pogoltnilo, ko bi bili vendar mogli na tem svetu visoke starosti doživeti in to srečni in zadovoljni! Toda reveži plesavci so stopili pred časom v večnost! Odstopili so reveži-plesavci iz prizora tega sveta kot marterniki plesa, pa ne da bi bili zadobili za ta svoj trud uno žlahno krono, uno vedno zeleno vejico, ki se blisketá na glavi, ki zelení v roci izvoljenih božjih, ki so iz čiste ljubezni do Jezusa svojo lastno kri prelili. Ali kaj? Za mertvimi le dobro govori, ne sodi jih več, pa večkrat izdihni: Requiescant in pace! Naj počivajo v miru! — Bolje torej, da se čedalje več o živih plesavcih razgovarjamo. Kolikor se še spomnim, pripovedoval mi je rodoljub pred malo leti o nekem plesavcu naslednjo prigodbo. Mlad, lep, zdrav mladeneč se neko nedeljo popoldne na plesišče podá. Pleše in suče se kot jastreb, skače in uka neumnež še več ko zadosti. Pa kaj se mu zgodi? Razkačena kri mu bruhne v možgane, bolečina v glavi ga vedno huje napada, in drugega mu ni kot berž podvzati se domú in se vleči v posteljo. Ker mu bolečine nič ne odnehajo, marveč pri vnetih možganih blesti začne, pokličejo hitro zdravnika, ki stori, kar more. Toda

pri vsej zdravnikovi spretnosti plesavcu zmiraj huje prihaja, obnori in to popolnoma, in je blizo do tega trenutka še vedno nesrečen bedak, norec brez pameti. Mladeneč, poprej veselje in upanje starišev svojih, postal je žalost in skerb vseh svojih domačih; mladeneč poprej veselje in tovarš verstnikov svojih, se po tem okoli klati po vasi umazan in razcapan, zapuščen od svojih prejšnjih prijatlov in prijateljic, k večemu, da ga kdo mimogredočih nagovori, in to, bi rekel, ne iz milosti ali prijaznosti, marveč se delati iz norca še večega norca, kar pa sicer ni prav. Glejte nesrečno osodo nepremišljenega plesavca. Oj mladenči in dekleta! zlasti vi, ki preradi na plesišče zahajate in se ondi nepremišljeno vertite in obnašate! tukaj imate žalosten izgled, da vas ples pripraviti zamore ne samo ob okó, roké, nogé in pluča, ampak tudi ob najžlahnejši dar božji — ob pamet. Oj očetje in matere! zlasti vi, ki ne samo ne branite svojim sinom in hčeram, ampak jih na to celó napeljujete z besedo, z denarjem, s kinčem ali kakor si bodi, češ: pri plesu se bo naš sin seznanil z uno premožno deklino, in jo bo potem takem z bogato doto v hišo prisnubil, — ali pa: pri plesu, in ne tako lahko drugače se bo naša punica (dekle) s tem ali unim fantom seznanila, ki jo prej ali pozneje k oltarju popelje. — Oj stariši! tudi vi imate tukaj prežalosten izgled, ki vas uči, kako močno se pregrešite že zoper telesno zdravje, in tedaj zoper telesni blagor svojih otrôk, ako jim pripuščate zahajati v take nevarne in pogubljive priložnosti, kakor je ples. Oslepljeni pa ste eni in drugi, ako ste že pozabili in nič več ne vidite unih grobov, v katerih trohné kosti mladih plesavcev in plesavek. Oslepljeni ste, ako se vam v sercu ne smili ta ali uni plesavec, ki se je po plesu kakor si bodi nesrečnega storil. Dà oslepljeni ste, ako vas ne gine velika sramota, s katero je ta ali una sosednja hči nezakonsko

dete povila, ki ga je po plesu pozno v noči sama s samim domú gredé kjer koli si bodi pobrala.

Mislím, da potem takem ne bo nobenega, ki nezgodne nasledke plesa resno prevdari in bi zameriti hotel gorečemu duhovniku, ki zoper ples vse svoje žile napenja in nepremišljeno mladino pred plesom kot pred peklensko spako svari. Ravno letos je 14 let, ko je po Goriškem misijon obhajal sloveči misijonar v. č. O. Bankić, duhovnik iz jezuiškega reda, ves mož po božji volji. Odkritoserčno obstati moramo, tako mogočnega pridigarja nismo še slišali. Vsaka beseda, ki jo je izrekel, je tako rekoč prešnila mozeg in kosti poslušavcem; torej ni manjkalo stoka in joka. Tudi zoper ples je svoj krepki glas povzdignil in je poslušavcem dušne in telesne nasledke njegove tako jederno razkladal in razložil, da je vse jokalo staro in mlado, da so očetje in matere, sinovi in hčere pred veliko podobo križanega Jezusa obljubo ponavljali in tudi koj po dokončani pridigi s solznimi očmi ginjeno odpevali: Plesa več ne! Oj Jezus plesa več ne! — Kako in koliko da poslušavcev, sosesk, starišev, sinov in hčeri, katerim je misijonar pridigal, te svoje obljube do današnjega dne spolnuje, ne vem, toliko pa vem, da gorje jim bo, ako jih ne spolnujejo, ker jim sam Jezus Kristus zažuga rekoč: „Gorje tebi Korazajn! gorje tebi Betzajda! zakaj ako bi se bili v Tiru in Sidonu godili čudeži, kateri so se pri vas godili, vi bi se bili zdavno v ostrem oblačilu in v pepelu pokorili. Pa vam tudi povem: Tiru in Sidonu bo lože sodnji dan kakor vam. Mat. 11. — Škoda, da se ravno v zadevi plesa misli predpostavljenih svetovnih in duhovskih povsod ne vjemajo. Zatorej mogoče je, da kar eden sezida k večji časti božji, drugi pa podere k večjemu veselju peklenske spake. „Vsako kraljestvo pa, ktero je samo zoper sebe razdeljeno, bo razdjano, in hiša bo na hišo padla. Luk. 17, 18. Oj dušni pastirji, oj župani, oj občinski možjé, očetje in matere! nikar

ne imejte ples za kako nedolžno malenkost, ampak za to, za kar ga imajo cerkveni očetje, namreč: za grob nedolžnosti in sramožljivosti, za grob telesne kreposti in čverstega zdravja. Za to ga imejte tudi vi! Zatorej ima in mora vseh vas sveta dolžnost biti tudi v tej zadevi, nikar si ne ukljubovati, ampak si očetovski vzajemno v roko seči, in zvesto skerbeti za blagor dušni in telesni vseh udov vaših sosesk. Unitis viribus — z zedinjenimi močmi!

J. Furlani.

VI.

Volkašin, serbski kralj, izgled gerde nehvaležnosti.

(Po serbščini.)

Blizo pred petsto leti je na Serbskem vladal silni car Štefan Dušan, eden najimenitniših in najmogočnejših tačasnih vladavcev v Evropi. Serbski narod je bil vesel, ko je Dušan prevzel vlado nad Srbijo, ker je bil hraber, da mu ni bilo enacega. Postave je bil visoke in obraza tako lepega, da je bil, kakor neki pisatelji pravijo, najviši in najlepši med vsemi ljudmi, ki so tačas živeli. Radost serbskega naroda je bila torej pravična. Dušan je premagal svoje in serbske sovražnike, pomnožil je število vojščakov, razširil je deržavi meje, vredil je zemljo, dal jej je modre postave in povzdignil je serbsko deržavo na tako moč in slavo, da so tujci s poštovanjem imenovali ime silnega serbskega carja. Pod Dušanom je bila Srbija v najboljšem stanji, Dušanovo vladanje moremo imenovati zlati vek serbskega naroda. Ne prej ne pozneje niso imeli Serbi tacega vladavca, kakor je bil Dušan. Serbska deržava se je tačas razprostirala od jadranskega pa skoro do črnega morja od zahoda na vzhod, pa od Save in Donave do gerškega in jonskega morja od sevara na jug, in razun serbskih zemelj ste bili pokorni Dušanovim zapovedim tudi Bolgarska in Gerška.

Dušan je hotel celó Carigrad osvojiti, ali ni mu se dalo, da to stori. Serbska slava je bila kratka, Dušan umre, z njegovo smertjo ugasne tudi zvezda serbske slave in serbskega gospostva.

Ta silni serbski car Dušan potuje nekoč v Dobrovnik pa ga pot nanese na malo mesto po imenu Mernjak v gornji Zeti in tu je bil prisiljen prenočiti. Carja in njegove spremljavce prenoči in, kakor je mogel, jim postreže neki Mernjava, siromaški grajščák. Car je opazil iskreno prizadetje, s katerim je Mernjava njemu stregel; vidil je lepi red v hiši siromaškega grajščaka, ki je s carjem v pogovoru razodeval veliko razumnost in previdnost. Mernjavovi otroci so bili krasni, odrasli, krepki mladenči, ki bi mogli s časom biti, kedar bi se dobro odredili in omikali, državi in carju v tistih vihnih časih verli služabniki in podporniki. Vse se je carju dopadlo, kar je vidil pri Mernjavu; zato pokliče, ko se verne s pota v svoje prestolno mesto, Mernjava k sebi z vso njegovo družino. Siromaški grajščák postane tako dvorjan pri carji Dušanu.

Mernjava je imel tri sine: Volkašina, Oglješa in Gojka, po očetu so se imenovali Mernjaviči in Mernjavčeviči. Car Dušan je lepo skerbel tudi za te Mernjavove sinove, podaril jim je velike dvorske službe: Volkašina postavi za peharnika ali točaja in Oglješa za orožjenosca. Gojko je bil še mlad, on je še le pod carjem Urošem, Dušanovim sinom, začel dobivati neko važnost.

Ko je Dušan mnoge zemlje od svojih sosedov osvojil in svojemu carstvu pridodal, pa ko se je ravnal z vojsko iti na Carigrad, razdelil je vse svoje carstvo na neke oblasti in vsako oblast je podal posebnim plemenitnikom, da so ž njo verdevali. S to priliko je dal Dušan Volkašinu in bratu njegovemu Oglješu vzhodne predele, ki so se stezali od Balkana do reke Donave. Mernjavova sinova sta prišla tako do najviših služeb v državi, bila sta

enaka s prvimi starimi in slavnimi serbskimi družinami in postala sta silna in važna tako, da si tega nikoli nista mogla nadjati. Dušan je mislil, da mu bosta iskreno vdana plemenitaša, da bosta podpora njegove moči, da bosta njemu in njegovemu sinu pomagala z vso svojo močjo in pri vsaki priložnosti: saj sta vse, kar koli sta imela, imela le od Dušana. Ali je mogel misliti Dušan, da bosta tista končala njegovo hišo in družino, kterima je on dal službe, bogastvo in moč, ktera je on povzdignil iz praha? Dušan se je zmotil v Mernjavovih sinovih: on je na svojih persih izredil strupene kače, ki bodo smertno pičile njegov lastni zarod; on je odgojil volka pa mu dal, naj varuje mirno ovčico; on je poklical k sebi razbojnike, pa se je na nje zanašal, da mu varujejo blago. Dušanov sin Uroš je plačal ta očetov pregrešek.

Dušanova smert je ožalostila ves serbski narod, vergla je v žalost vso zemljo, vsi so za Dušanom jokali kakor za očetom in materjo, ker je bil on steber državne moči, zvezda serbske slave. Edini Volkašin se je morebiti v sercu radoval Dušanove smerti. Res da, njemu je tudi pod Dušanom bilo dobro, imel je največo državno službo, opravljal je vso oblast serbske države, Dušan ga je obsul s svojo milostjo, ali za nesitega človeka je bilo vse to malo. Dušan je bil močen, njegova železna roka je znala v pokornosti deržati vse podložne, pa za to, da-si ravno je Volkašin tudi pomišljal na kaj hudobnega, ni smel svoje namere pokazovati; njegovo upiranje carski oblasti in namere izdajstva bi bil Dušan brez dvombe s smertjo kaznoval. Ali ko je nehala vladati nad Serbijo silna Dušanova roka, vžgale so se v Volkašinu želje za še večjo oblastjo; pa precej začne misliti, kako da ustrani mladega Uroša, sina Dušanovega.

Po smerti Dušanovi serbsko carstvo prejde v roke Dušanovega sina, mladega Uroša, ki ga je

Dušan, ko je živel, kronal za serbskega kralja in ki je bil po očetovi smerti povzdignjen na carski prestol. Uroš je takrat imel dvajset let. Mlademu in neskušenemu je bilo težko vladati s silnim carstvom, kakor mu ga je oče zapustil. Že v detinstvu se je bil Uroš navadil na Volkašina. Na dvoru svojega očeta ga je večkrat videl, tu je videl, kako ga je Dušan poviševal in pred druge stavil, in vedel je tudi, da je Volkašina Dušan tako visoko povzdignil, in da Volkašin za vse, kar je imel in kar je bil, moral hvaležen biti Dušanu. Uroš je tedaj mislil, da bo najbolje storil, ako se nasloni na Volkašina. Po pravici se je mogel nadjati, da mu bo on v težkem opravljanji z državo iskreno pomagal. Uroš se je popolnoma zaupal Volkašinu, ki je bil tačas despot in ki se je pod Urošem začel imenovati kralja. Opravljanje z bolgarsko zemljo je izročil Volkašin svojemu bratu Gojku, drugi brat Oglješa je opravljal z Janino, on sam pa s pravo Serbijo, s katero je sicer sam car opravljal.

Serbski plemenitaši niso radi gledali, da se je tako nad drugimi poviševal Volkašin. Še ko je Dušan živel, ni jim bilo po volji, da se Mernjaviči enačijo z ostalimi plemenitniki, ki so se ponašali z imenitnimi predniki, ali takrat si nikdo ni upal pregovoriti proti Dušanovi naredbi. Po Dušanovi smerti pa, ko se začne Uroš naslanjati na Volkašina in v vseh opravkih njegove svete poslušati, oserčijo se neki in svetujejo Urošu, naj se varuje Volkašina in njegovih bratov, naj jim odvzeme oblast in zemlje, s katerimi so opravljali, pa jih dá bolj siromaškim plemenitašem, ki so ga ljubili, Mernjaviče pa naj pozapre, da mu ne bodo nevarni. Uroš ni poslušal svetov svojih in državnih prijateljev, ampak se še bolj z otročjim zaupom nasloni na Volkašina ter mu pové, kako ga nekteri nagovarjajo, da ga od sebe odstrani. Volkašina ni nič ganilo to Uroševo sinovsko zaupanje, on je imel svoj cilj, ki ga je hotel do-

seči; bil je pripraven vse podreti, vsakega pogubiti, ki bi mu bil v tem na potu. Ko je zvedel, da neki plemenitaši Uroša šuntajo na-nj, izostane z carjevega dvora, začne se uterjati v svojej deželi, nabiral je vojščake, obdal se s stražo, da ga varuje, in pripravljaj se je vsakoverstno na brambo, ako bi ga kdo napadel. Serbska zemlja je bila tedaj že razdeljena na mnoge oblasti, s kterimi so neodvisno od Uroša opravljali nekdanji Dušanovi vojvodi. Plemenitaši, ki so pred svetovali Urošu, naj prežene Volkašina in njegova brata, ker so videli, da jih Uroš ne posluša, da še le njihove svete odkriva Volkašinu in da se še bolj na-nj oslanja, odpadejo sami od mladega carja, pa so počeli skrbeti sami za-se. Vrelo je po vsej zemlji; plemenitaši so sovražili Volkašina, ali ta je vzel v svoje roke vso državno oblast in se ravnal, da postane pravi gospodar Serbije. Ni bilo mogoče ogniti se vojski med samimi Serbi, in res so se kmalo srečali orožani ljudje raznih plemenitšev z Volkašinovimi vojščaki. Res, da je bil Volkašin premagan, ali to mu ni mnogo škodovalo, on se je obderžal in uterdil v deželi, ki jo je s silo prevzel.

Sčasoma je premagal vse nasprotnike in Uroša je tako pod sé spravil, da je bil samo senca vladarja, da je bil car samo še po imenu; vso oblast je imel Volkašin v rokah. Sin silnega carja Dušana, naslednik velikega serbskega carstva, potomec slavne rodovine Nemanjske ni imel nič svojega: serbske zemlje so porazdelili med sé grabežljivi plemenitaši, carsko oblast je po sili sebi prisvojil hudobni Volkašin; Uroš je živel od njegove milosti, ker mu je bil Volkašin dal kos zemlje, da se od nje živi. Uroševo stanje je bilo joka vredno, prežalostno: njegov oče je zapovedoval milijonom, s svojo močjó je podiral carstva, on pa ni imel s čim, da zadosti vsakdanjim potrebam. Uroš je bil podoben detetu, ki je prejel od roditeljev silno blaga, pa je zató vendar le primorano, da se živi s svojim potom, ker so njemu za-

puščeno blago utajili in vzeli tisti, ki so bili postavljeni, da ga varujejo in branijo.

Jednoč zapustí Uroš dvor Volkašinov in gré h knezu Lazarju, misleč, da bode tamkaj mogel mirneje živeti; toda zastonj, za njega ni bilo nič več dobrega na tem svetu, on ni imel nobenega prijatelja več. Lazar ga v svojem dvoru ni rad gledal in mu grenil življenje z vsakdanjim očitanjem. Uroš je bil prisiljen verniti se nazaj k Volkašinu. Neki pripovedujejo, da je Uroš tačas tako slabo živel, da ni imel večkrat kaj jesti, ampak da se je moral boriti z lakoto in žejo. Ali je kdaj mogel pomisliti silni Dušan, da bo njegov ljubljeneec, njegov edinec terpel tako revno in siromaštvo? Zares, zelo je premenljiva človeška sreča!

Uroš se na zadnje le naveliča tacega življenja, pa odloči zapustiti svojo domovino in preseliti se iz zemlje, ktere je bil po imenu gospodar in ktera mu ni dajala ni tega, kar je za življenje najpotrebneje; hotel je pobegniti od ljudi, ki so bili njegovi služabniki, zdaj pa so neusmiljeni gospodarji. Namenil je bil oditi v mesto Dobrovnik, ki je bilo sosedno serbski državi. Serbski vladavci njegovega rodú so temu mestu mnogo dobrega storili. Car Dušan mu je podelil zlate pravice, ki jih je mladi Uroš koj prvo leto svojega vladanja poterdil, pa se je zató nadjal, da ga bodo Dobrovčani radi sprejeli za gosta. Ali tudi to se Urošu ni po sreči zgodilo. Volkašin je res vzel vso oblast v svoje roke in se od dne do dne vse bolj uterjal v svoji moči, ali ga je spet zató v sercu zeblo, da bi se mogli, dokler je Uroš živ, Serbje znositi nad njim, da bi se vtegnili združiti, da iztergajo njemu iz rok vso moč in jo dajo Urošu, čigar je bila po pravici in po postavi. Volkašin je že zvedel, da se Uroš namerja v Dobrovnik umakniti, kjer bi mogel brez vsake nevarnosti živeti. Zató odloči na zadnje spraviti Uroša s pota in tako pomnožiti dozdanja svoja gerda dela z novim grehom.

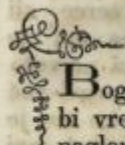
Gre na lov in Uroša s seboj povabi. Uroš gre, da se nikoli ne verne nazaj. Na Kosovem polji, pričo toliko serbskih nesreč, v kraju, ki se je klical Neku-dima, pri nekem studencu udari Volkašin Uroša po glavi in ga ubije. Tako je bil ta nečlovek in pogubitelj serbskega naroda hvaležen Dušanu zató, da ga je iz praha in iz nizke kočice povzdignil na najvišje časti, in Urošu, ker ga je naredil za prvega zraven sebe! Zadnji serbski vladavec od Nemanjevega rodu pogine na ta sramotni način v tridesetem letu življenja 2. decembra 1367. leta.

Volkašin se ni mogel dolgo veseliti prestola, ki je bil omadeževan z nedolžno kervjó mladega carja Uroša. Turci, ki so se bili do teh dob naselili v Evropi, počno napadati na zemlje serbske. Oglješa, Volkašinov brat, je bil prvi, ki se je moral s Turki poskusiti. Volkašin zbere vojsko bratu na pomoč. Zavrólj nepremišljenosti serbskih vojvodov premagajo Turci na vodi Marici leta 1371 popolnoma Serbe. Pripoveduje se, da je v tem boju poginilo blizu 10.000 serbske vojske. V boju sta poginila tudi Volkašinova brata Oglješa in Gojko. Volkašin sam pobegne z malo konjiki, ki so bili zraven njega. Ko prejde črez reko Marico, pride do nekega studenca in misleč, da ni več nevarnosti za-nj, razsede s konja, odloži težko bojno obleko in leže, da si odpočije. Njegov sluga Nikolaj Arsojevič, videvši mu na vratu zlate verižice, ki so je vitezi po tedajšnji navadi na sebi nosili, polakomi se za blagom in ko je Volkašin počival, odseka mu glavo leta 1371. Volkašin je kakor sluga ubil s svojo roko carja Uroša, svojega gospodarja, pa je tudi on kakor gospodar poginil od roke svojega služabnika. Pravični Bog je kaznoval hudobneža že na tem svetu.

VII.

Bolni deček prejme sv. birmo.

(Pripoved poslovenjena.)

Bogaboječi Lojzek se je dolgo pripravljaj, da bi vredno prejel zakrament sv. birmе, kar zbolí nagloma, da ni mogel iti k slovesni službi božji. Bolezen je bila vedno hujša, ali kakor je prihajala bolezen nevarniša, tako je raslo tudi njegovo otroško terdno zaupanje v Boga in v njegovo modrost. Zató ga je pa tudi Bog okrepčal enkrat s prav lepo prikaznijo.

Neko noč, ko je Lojzek najbolj terpel, bil je pri svojem angeljcu varhu na neki gori. Okoli njega se je vse blisketalo v zlatu. Angelj se dotakne Lojzekovih ušes in v njih je začelo šumeti, kakor bi bila voda v njih. Potem se mu odpre sluh, da sliši različne glasove. Čul je psalme peti in orglje doneti, duhovni so spevali, žene in možjé zakopani v reve in nadloge so zdihovali, vdove so vpirale oči v nebesa in pred sv. rešnjim Telesom so nune klečale in na tihem molile. Čul je sirote jecljati in malo deco moliti in te molitve je angelj spreminjal v najslajšo muziko.

„Lojzek! ali se spomniš na materno gredico na vertu, kjer lilije cvetó?“ vpraša ga angelj varh.

„Se vé da se spominjam“, odgovori Lojzek. Angelj govori dalje: „Ti veš, kako lilijam venó in

se sušé zelena peresa, ko se odprè cvet, njih življenje je zdaj v cvetu. Ravno tako so duše majhnih otrok, ki so že v prvi mladosti bogaboječi in pobožni. Če svet postane hudoben, če v njem vene in bleđi božja čast, on jo spet ponovi z dušami mladih detet, ktere pokliče k sebi, da povelíča svojo čast. Ali bi ne bil tudi ti rad med tistimi otroki, ktere Bog tako rad ima pri sebi?“

„O neizrečeno rad!“ odgovorí Lojzek.

Angelj ga pritisne k sebi ter iz angeljevega očesa kane solza na detečjo glavo. Lojzeka je spreltel mraz in tiha bolečina mu je prešinila serce, ali ni bila prehuda — in čudno — ta bolečina mu' je dobro dèla in ne bi je bil zamenil tudi za največo dragocenost svetá ne. — Lojzek to noč ni mogel več zaspati, ležal je tiho in mirno, le časih, ko mu je bolečina prešinila serce, je zajecíjal: „Jezus! moj Jezus!“

„Ko pride v jutro dekla k njegovi postelji, prosi jo, da bi šla k materi in da bi jej povedala, da danes menda ne bo mogel vstati. V nekoliko trenutkih že je bila mati pri njem, še toliko ni sterpela, da bi se bila popolnoma opravila. Pripogne se k svojemu sinu, ali ko ga pogleda, prevzame jo bitka žalost. Zdravnik je prišel, pa je šel žalosten od postelje. Stara dekla je jokala, kakor bi jej pokalo serce. Tudi sestre so prišle, da bi ga videle, ali niso smele ž njim govoriti in obljubile so, da ne bodo jokale. En čas so se premagovale, ali mali Minki so jele ustnice igrati vedno bolj in bolj, in na zadnje glasno zajoka in za njo zajokate tudi Nežka in Cilka.

Hitro je odpravijo v otroško sobo in tu so vse tri jokale in ihtele. Pesterna je je sicer tolažila — ali zraven je sama na glas jokala. Posli so hodili po hiši sèm ter tjà vsi potvarjeni, nihče ni vedel, kaj ima storiti. Za obed ni nihče vprašal. Le uboga

mati ni več jokala, smebljala se je — ali to je bil britek smeh!

Opoldne je prišel škof ter je birmal pobožnega Lojzeka, dal mu je svoj blagoslov, ga je kušnil in mu je rekel: Spomni se mene, ko boš Boga gledal.

Ko je Lojzek prejel sveti zakrament, tolikanj se je njegovo serce vnelo v ljubezni do Boga, da ga je prevzela neka trudnost; bil je truden, kakor bi se bil celo poletno popoldne na solncu igral — in je zaspal. V spanji so mu prišle sanje: zdelo se mu je, kakor bi ga nekaj neslo na nizek homec. Gosta tma je pokrivala homec in v temi so se drenjali angelji, kakor bi se radi necemu približali, pa niso mogli. Le Lojzecu so dali prostora, pustili so ga med sé. V temi se je v bledi svetlobi svetil kolobar in v tem svetlem kolobaru je visel Jezus na križu, pod križem je stala Marija in Janez. Lojzecu se je zdelo, kakor bi ga nekdo povzdignil, tako da je imel obraz nasproti Jezusovemu obrazu. Zdaj se je zdelo Lojzecu, kakor bi se od križa odločile pribite roke, ga objele in pritisnile k Jezusovemu obrazu in naš Gospod in Zveličar ga je kušnil na čelo ravno tje, kjer ga je škof pri birmi pomazal s svetim oljem. Lojzecu se je zdelo, kakor bi se mu od Jezusovih sladkih ust bila prijel na čelu kri, ki mu je serce napolnovala z nebeškim veseljem.

Lojzek se prebudi, bil je obrnjen na ono stran, kjer je ležal zraven njega majhen bel križec. Ker je s čelom ležal na križu, vtisnil se mu je v kožo in glava ga je še bolj bolela, ko poprej. Ko mati čuje, da se je zgenil, stopi k postelji. Robec pomoči v jesih, da bi mu ga zavezala okoli glave. Ko se pripogne, da bi ga obvezala, prime on za robec in poserka nekoliko kapljic jesiha iz njega.

„Zakaj si to storil, moj ljubi sin?“ — vpraša ga mati.

„Zató, ker sem bil žejen in da bi bil posnemal Jezusa“, odgovori deček.

Ko je to rekel, nasmehljá se materi. To je bilo čudno smehljanje. Človek bi mislil, da se je v spanji postaral, ko najstarejši svetnik in da je postal moder ko najmodrejši cerkveni učenik, in vendar je bilo še vedno isto nedolžno, priprosto in igrajoče dete, ko poprej. Ko bi kdo pisal tudi debele bukve o tem, vendar bi ne mogel popisati modrosti in lepote, sladkosti in tolažbe, ki se je brala v tem smehljanji. Mati ga gotovo ne bo pozabila, dokler bo živelá.

Ali se spomniš na kako poletno popoldne, ki je tako praznično, da se otroku še ne ljubi igrati, raji se vsede in sedi mirno in neka posebna zadovoljnost mu navdaja serce, sam ne vé zakaj. Vse je tiho, da človek skor misli, da sliši dihati naravo. O takem času cvetice posebno vonjajo, drevesa ne trepečejo z listjem in tice ne pojó, celó krave na polji so se vogle v travo in dremajé prežvekujejo. Ura v turnu se trese, kedar bíje, ko bi se bala, glasno biti in motiti praznično tišino.

Ravno tako mirno je bilo, ko je Lojzek spal. Proti večeru se je pa ohladilo in narava se je prebudila. V drevesih je šumelo, ko bi se v daljnem morji pogovarjali valovi. Čreda na paši je vstala in se je pasla dalje. Tudi tice so zopet jele peti in celó cvetice, ki poprej niso dišale, so zdaj prijetno vonjale. — Zdaj se tudi prebudí Lojzek — ali ne za dolgo. V nebesih so mu že večernice peli. Prišel je njegov večer, s katerim se je za-nj začelo večno jutro.

Zunaj pred hišo je solnce še toplo sijalo in tičeje petje se je razlegalo v sobo. — Lojzek je mirno zaspal, ko bi se njegova duša bila raztopila v solzi angelja varha.

Otroci so božji in materni, pri nekterih se pa pozdeva, kakor bi bili samo božji. Taki otroci zgodaj umerjó in radi umerjó. Srečne so matere, ki imajo take otroke.

Predno je solnce zatonilo, zaspal je za večno

Lojzek. V očeh se mu je zalesketalo, ko je svoj mirni pogled obrnil na mater, kakor bi hotel reči: Vse je dobro. — Lojzek je zdaj Bogu v nebesih pel čast in slavo.

Tri sestre so zdaj stopile v sobo, da bi videle bratca. Stara dekla je sedela pri oknu, kakor bi šivala, ali kako bo reva šivala, ker je tako britko jokala, da ni vidila skoz očale! Uboga mati je zraven mertvega Lojzeka zakrila obraz v blazine, njeni lasje so padali na detetovo lice in kedar koli se je mati premaknila, padla je Lojzekova glavica na materno, kakor bi bil oživel in bi hotel kušniti svojo mater. — In mala Minka! debele solze so jej kapale na lica. Pogledala je Lojzeka, potem je bežala proč in v deklino naročje je zakrila obraz. Človek bi ne mogel reči, ktera se je bolj ihtela, stara dekla ali mala Minka. Minka bi bila najrajša tudi umerla; Lojzekovo merzlo lice se je pa še vedno tiščalo maternih ust.

E.

VIII.

Kopa slovenskih pesem.

I. Marija lepota nebes.

1. O lepa Marija! si božja Danica,
Svitlejša ko solnce, nebeška kraljica!
Moj jezik neznane lepote tvojé,
O Mati Gospoda! izreči ne vé.
2. Iz solnca kraljeva obleka je tkana,
Iz bisernih zvezd tvoja krona snovana,
In luna pod tvoj'mi nogami bledí,
Ker lepša od nje, o Marija! si ti.
3. Svetniki pozdravljajo tebe kraljico,
Bog Sin imenuje te Mater Devico;
Najslavnejša hči si Očeta Bogá,
Nevesta najkrasnejša svet'ga Duhá.
4. Iz čistega zlata so čudne cvetlice,
Ki v rajski bliščavi ti venčajo lice,
Čarobne milote se vtrinja okó,
In solnce nebes je obličje tvojó.
5. Vsi angelci se ti prijazno smehljajo,
Z perutami v lasčike zlate pihljajo,
Opletajo z vencami sveto glavó,
In pesme ti rajske radosti pojó.

6. Nedolžni mladenči in čiste device
Ti spletajo v venec devištva cvetlice,
Možjé in žené pa pozdravljajo Te,
Da v persih kipi jim veselja sercé.
7. Al v solzah zdihujemo vbogi zemljani,
Ker smo še s terpljenjem in križi obdani:
Marija, Marija! podaj nam rokó,
In vzemi, o Mati! nas k sebi v nebó!

Joz. Virk.

2. Marija devica brez madeža spočeta.

(O desetletnem prazniku njenega preslavn. razglašenja 1864.)

1. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Al grehi silni me težé,
Duha otožnega moré,
Te prav častiti ne pusté.
2. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tù klečim,
Slaviti Te želim!
Da prav zamorem to storit',
Želim najpred se spokorit!
Nikdar več z grehi Te žalit'!
3. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Pa slava moja borna je,
Če tud spokorno je sercé,
Zató čem družit' drugim se.

4. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Slaviti vred Te z materjo,
Svetó katol'sko cerkevjo,
In pa z družino njeno vso!
5. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Slaviti ž njimi, k' se veselé,
Slaviti ž njimi, ki terpé,
Slaviti ž njimi, ki smo v boju še!
6. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Slaviti s sledno stvarico,
Slaviti z zrakom in vodó,
Slaviti s celo Te zemljó!
7. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Slaviti z zlatim solnčicam,
Slaviti z bledim mesecam,
Slaviti s svitlimi zvezdicam'!
8. Kraljica najbolj sveta,
Brez madeža spočeta,
Pred Taboj tu klečim,
Slaviti Te želim!
Slaviti vred Te s Stvarnikom,
Častiti s svetim Ženinom,
Ljubiti z sinóm Jezusom!

3. Pesem sv. Mohorja

(v rajhenburški duhovniji).

1. S prekrasne višine
Črez hribe, doline
Se čuje zvonjenja
Slovesnega glas.
Zvonovi zvonite,
V čast božjo donite!
In k svet'mu Mohorju
Povabite nas!
2. Svet Mohor Slovenec,
Rojakov pervenec,
Po svetemu Marku
Kristjan je postal.
Zvonovi zvonite,
Ljudém oznanite:
Svet Peter ga škofa
Slovincem poslal.
3. Po Kranjskem, Koroškem,
Hrovaškem, Primorskem,
Po štajerski zemlji
Slovence učil.
Zvonovi zvonite,
Svoj glas povzdignite:
Svet Mohor slovenski
Apostol je bil.
4. Podiral malike
In čuda velike
Je delal, Slovencev
Zveličarja vir;
Zvonovi zvonite
Lepó ga častite:
Svet Mohor Slovencev
Je prvi pastir!
5. Slovenci veseli
So vero sprejeli,
Za Jezusa dali
Življenje in kri;
Zvonovi zvonite,
Zahvalo donite!
Svet Mohor nam zvezda
Kerščanstva slovi.
6. Veliko terpljenja,
Ran, ječe, tepenja
Prestal je svet Mohor,
Clo z bakljami žgan;
Zvonovi zvonite,
Mu slavo donite!
Zató pomočnik zdaj
Slovincem je dan.
7. Potem mu kervavo
Odsekajo glavo,
In duša podá se
Pred Jezusov tron;
Zvonovi zvonite
Do neba donite!
Tam zdaj se raduje
Slovencev patron.
8. Svet Mohor iz raja
Nam roke podaja,
In Jezusa prosi
V nebesih za nas.
Zvonovi zvonite,
V svet raj nas vabite!
Oh k svet'mu Mohorju
Zakličite nas!

Jožef Virk.

4. Na čast sv. Kungote.

(Zložena za faro sv. Kungote v slov. goricah.)

1. Zvonovi milo pojejo,
Kristjane k cerkvi kličejo,
Oh k cerkvi svete Kúngote,
Ki lepo gleda raz goré.
2. Na nebu solnce tam gori,
In v zlatih žarkih se blišči,
Pa večja kakor solнца je
Svitloba svete Kúngote.
3. V dolini cvete in duhti
Cvetlic, da jih prešteti ni,
Pa lepša kakor duh cvetlic
Je Kúngota sredi devic.
4. In velikost in čast svetá
Glasí se gori do nebá,
Pa večja, stokrat večja še
Je slava svete Kúngote.
5. Njej véрни tu popevajo,
Tam angelji jej strežejo;
Pred svetlim bliščem krone nje
Bi otemnele zvezde vse.
6. O to je dar iz božjih rok
Za tiste njegovih otrók,
Ki sploh črez vse ga ljubijo,
Zvestó mu vdani služijo.
7. O pojte vsi zvonovi le,
Kristjane k cerkvi kličite,
Da pridejo Boga slavít,
In svete Kúngote častít!

J. Gomilšak.

IX.

Kar bodi za domače potrebe.

(Zdravilo zoper davico v gerlu.) Najnevarniša bolezen pri otrocih je davica ali vnetje v gerlu (Angina, häutige Bräune), ki je zadavila že marsiktero mlado življenje. Dober pomoček zoper to naglo in strašno bolezen je ta-le: Berž ko mati zapazi, da otroku od znotraj vrat zateka in se sliši tisti hripavi kašelj, ki je lasten tej bolezni, naj berž vzame kozarec (glaš) vode in naj pomeša v njo beljak enega jajca; te beljakove vode naj se otroku noč in dan vsako uro daje polna žlica piti. Zraven tega zdravila naj se daje otroku za pitje mlačne cukrene vode, v katero se je celo jajce z beljakom in rumenjkom ubilo. Zraven pa naj nobena mati ne zamudi poklicati skušenega zdravnika.

(Jeseni z gipsom gnojiti je dobro.) Vsacemu kmetu je znano, da je gips predober gnoj za deteljišča, če se njiva ž njim o deževnem vremenu posiplje, o suhem vremenu gipsati pa celó nič ne zdá. Najboljše je torej, deteljišča o pozni jeseni z gipsom potresati, ker tedaj po navadi rado dežuje. Kdor torej v pozni jeseni (mesca novembra) deteljišče z gipsom potrese, ta si more gotov biti, da se mu bode drugo leto njiva bogato splačala, ker bo dovolj pične detelje nakosil.

(Vprežni živini rane ozdravljati.) Ogoljene in otisnjene rane se dajo vprežni živini kmalo ozdraviti, ako na nje večkrat na dan v svinjskem žolcu namočene cunje pokladaš. Starši ko je žolec, prej bode rana zacelela.

KAZALO.

	Stran
I. Uboštvo in bogastvo	3
II. Cerkve prvih kristjanov	17
III. Od kod izvirajo gliste in kako se spreminjajo	28
IV. Ozir po Goriškem in teržaškem Primorji	46
V. O plesu iz vsakdanjega življenja	56
VI. Volkašin, serbski kralj, izgled gerde nehvaležnosti	63
VII. Bolni deček prejme sv. birmo	69
VIII. Kopa slovenskih pesem	74
IX. Kar bodi za domače potrebe	79

Popravek.

Na strani 28. versta 5. od zgoraj, beri: stvarém, namesto: živalim.